

**PRZEGLĄD ORZECZNICTWA EUROPEJSKIEGO
DOTYCZĄCEGO SPRAW KARNYCH**

**Zeszyt nr 1-2/2007
(obejmuje okres 1 stycznia – 30 czerwca 2007 r.)**

**BIURO STUDIÓW I ANALIZ
DZIAŁ PRAWA EUROPEJSKIEGO**

Opr.: Małgorzata Wąsek-Wiaderek

SPIS TREŚCI

OMÓWIENIE GŁÓWNYCH TEZ OPINII ADWOKATA GENERALNEGO W SPRAWIE C-440/05 (DOTYCZY KOMPETENCJI WSPÓLNOTY W DZIEDZINIE PRAWA KARNEGO)	4
CZEŚĆ A AI – ORZECZNICTWO ETPCZ W SPRAWACH POLSKICH	8
INFORMACJE WSTĘPNE I DANE STATYSTYCZNE	8
<i>W.S. przeciwko Polsce</i> – wyrok Czwartej Sekcji ETPCz z dnia 19 czerwca 2007 r., skarga nr 21508/02 (kluczowe zagadnienia : prawo oskarżonego do zadawania pytań świadkowi – dziecku; szczególna sytuacja pokrzywdzonego-świadka czynów zabronionych dokonanych na tle seksualnym; prawo do kontradiktoryjnego procesu).	8
<i>Garycki przeciwko Polsce</i> – wyrok Czwartej Sekcji ETPCz z dnia 6 lutego 2007 r., skarga nr 14348/02 (kluczowe zagadnienia : zasada domniemania niewinności a uzasadnienie postanowienia o przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania).	12
AII – ORZECZNICTWO ETPCZ W SPRAWACH PRZECIWKO INNYM PAŃSTWOM RADY EUROPY	13
<i>Geerings przeciwko Niderlandom</i> – wyrok Trzeciej Sekcji ETPCz z dnia 1 czerwca 2007 r., skarga nr 30810/03 (kluczowe zagadnienia : zasada domniemania niewinności a dopuszczalność orzekania o przepadku korzyści pochodzących z przestępstwa).	13
<i>Smirnov przeciwko Rosji</i> – wyrok Pierwszej Sekcji ETPCz z dnia 7 czerwca 2007 r., skarga nr 71362/01 (kluczowe zagadnienia : przeszukanie a prawo do prywatności, ochrona tajemnicy adwokackiej w kontekście przeszukania mieszkania adwokata, zatrzymanie dowodu dla potrzeb postępowania karnego a prawo do poszanowania własności).	17
<i>Paljic przeciwko Niemcom</i> – wyrok Piątej Sekcji ETPCz z dnia 1 lutego 2007 r., skarga nr 78041/01 (kluczowe zagadnienia : przewidywalność kryteriów badania dopuszczalności skargi kasacyjnej a prawo dostępu do sądu zagwarantowane w art. 6 Konwencji).	22
WYBRANE PIŚMIENNICTWO NA TEMAT ORZECZNICTWA ETPCZ W SPRAWACH KARNYCH ORAZ ZAGADNIENÍ OGÓLNYCH DOTYCZĄCYCH ETPCZ ZA OKRES 1 STYCZNIA – 30 CZERWCA 2007 R.	25
CZEŚĆ B BI – ORZECZNICTWO ETS ZWIĄZANE Z PROBLEMATYKĄ PRAWNOKARNĄ	26
<i>Sprawa C-467/05</i> – wyrok ETS z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie pytania prejudycjalnego włoskiego sędziego do spraw śledztwa w związku z postępowaniem karnym przeciwko Giovanniemu Dell’Orto (kluczowe zagadnienia : pojęcie „pokrzywdzonego” w rozumieniu decyzji ramowej w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym).	26
<i>Połączone sprawy C-338/04, C-359/04 i C-360/04</i> – wyrok ETS z dnia 6 marca 2007 r. w sprawie pytań prejudycjalnych sądów włoskich zadanych w związku z postępowaniami karnymi przeciwko Massimilianowi Placanice, Christanowi	

<i>Palazzese i Angelowi Sorricchiowi (kluczowe zagadnienia: niedopuszczalność użycia sankcji karnej za niedopełnienie sprzecznego z prawem wspólnotowym obowiązku uzyskania koncesji na określoną działalność).</i>	<i>30</i>
WYBRANE PIŚMIENNICTWO NA TEMAT PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ ZA OKRES 1 STYCZNIA – 30 CZERWCA 2007 R.	33

Omówienie głównych tez opinii adwokata generalnego w sprawie C-440/05 (dotyczy kompetencji Wspólnoty w dziedzinie prawa karnego)

Dnia 28 czerwca 2007 r. rzecznik generalny Mazák ogłosił swą opinię w sprawie C-440/05, w której Komisja Wspólnot Europejskich domaga się uznania za nieważną decyzji ramowej Rady 2005/WSiSW/667 z dnia 12 lipca 2005 r. w sprawie wzmocnienia uregulowań prawno-karnych w celu egzekwowania przepisów dotyczących zapobiegania zanieczyszczeniom pochodzącym ze statków (dalej: decyzja ramowa w sprawie zanieczyszczeń ze statków). Jest to już druga sprawa, w której ETS wypowie się na temat zakresu kompetencji Wspólnoty w dziedzinie prawa karnego. W wyroku w sprawie C-176/03, *Komisja przeciwko Radzie*¹ Trybunał opowiedział się za przyznaniem Wspólnocie prawa do decydowania o zobowiązaniu państw do stosowania sankcji karnych w dziedzinie ochrony środowiska, objętej zakresem polityk wspólnotowych. Komisja Europejska uznała ten wyrok za pierwszy krok w kierunku przyznania Wspólnocie kompetencji w dziedzinie prawa karnego w celu realizacji jej zadań określonych Traktatem ustanawiającym Wspólnotę Europejską (dalej: TWE). Dlatego zainicjowała kolejne postępowania przed ETS, w których kwestionuje uprawnienie Rady do przyjmowania decyzji ramowych dotyczących stosowania sankcji karnych w dziedzinach objętych politykami Wspólnoty.

W części wstępnej opinii rzecznik odnotował, że Komisja Wspólnot Europejskich i Parlament Europejski wywiodły z wyroku w sprawie C-176/03 odmienne wnioski niż Rada i państwa członkowskie Unii Europejskiej. Zdaniem Komisji orzeczenie to pozwala prawodawcy wspólnotowemu na przyjmowanie instrumentów prawnych odnoszących się do sfery regulacji prawno-karnych w każdym przypadku, kiedy jest to konieczne dla osiągnięcia pełnej efektywności prawa wspólnotowego. Wskutek takiej interpretacji wyroku ETS Komisja złożyła już propozycje przyjęcia kilku dyrektyw zobowiązujących państwa członkowskie do wprowadzenia sankcji karnych w prawie krajowym za określone zachowania naruszające interesy Wspólnoty.

Państwa członkowskie Unii zajęły natomiast stanowisko, że wyrok w sprawie C-176/03 przesądza jedynie o kompetencjach Wspólnoty do regulowania sankcji karnych w dziedzinie ochrony środowiska a bezwzględnie poza kompetencją Wspólnoty pozostaje zdefiniowanie rodzaju i zakresu sankcji karnych wprowadzanych do prawa krajowego.

Omawiając przedmiot sporu w sprawie, rzecznik odnotował, że zagadnienie zwalczania zanieczyszczenia wód morskich przez statki jest regulowane na poziomie unijnym przez dwa akty prawne: dyrektywę 2005/35/WE w sprawie zanieczyszczeń pochodzących ze statków i wprowadzenia sankcji za ich emisję oraz decyzję ramową zawierającą szczegółowe regulacje dotyczące sankcji karnych za niezgodne z prawem zanieczyszczanie wód morskich przez statki.

Zdaniem Komisji wspomniana decyzja ramowa jest nieważna, gdyż instrumenty prawa karnego w niej wymienione powinny być przyjęte na podstawie art. 80 ust. 2 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską a nie na podstawie Traktatu o Unii Europejskiej (dalej: TUE). W toku postępowania Komisja opowiedziała się nie tylko za istnieniem po stronie Wspólnoty dorozumianej kompetencji do regulowania sankcji karnych, ale także do definiowania rodzaju i poziomu surowości tych sankcji, o ile okaże się to niezbędne dla zapewnienia pełnej efektywności polityki wspólnotowej. Tymczasem decyzja ramowa nie harmonizuje rodzaju i poziomu dolegliwości odnośnych

¹ Wyrok z dnia 13 września 2005 r.

sankcji karnych, pozostawiając w tym względzie kompetencję państwom członkowskim. Pogląd Komisji został w toku postępowania zasadniczo poparty przez Parlament Europejski.

Rada wraz z państwami członkowskimi przedstawiła opinię przeciwną do zaprezentowanej przez Komisję. Rada zwróciła uwagę głównie na fakt, że wyrok Trybunału w sprawie C-176/03 powinien być interpretowany w świetle okoliczności tej sprawy, w której był wydany. Rada podkreśliła, że decyzja ramowa w sprawie zanieczyszczeń ze statków jest zdecydowanie bardziej precyzyjna w określeniu rodzaju i poziomu dolegliwości sankcji karnych, jakie państwa powinny przyjąć w swoich krajowych systemach prawnych, niż decyzja ramowa w sprawie ochrony środowiska, zakwestionowana w wyroku C-176/03. Dlatego też, zdaniem Rady, automatyczne zastosowanie do niej wyroku w sprawie C-176/03 w interpretacji przyjętej przez Komisję powodowałoby, że tytuł VI Traktatu o Unii Europejskiej byłby w zasadzie pozbawiony swojego znaczenia praktycznego.

Po zaprezentowaniu stanowisk uczestników postępowania rzecznik przystąpił do własnej analizy problemu. Rozpoczął ją od dokonania wykładni art. 47 Traktatu o Unii Europejskiej, który stanowi, że żadne z postanowień TUE nie narusza traktatów ustanawiających Wspólnoty Europejskie ani późniejszych traktatów i aktów je zmieniających lub uzupełniających. Rzecznik odnotował w tym względzie stanowisko Trybunału, że jego zadaniem jest stać na straży tego, by akty prawne, które Rada postrzega jako wchodzące w zakres tytułu VI TUE nie naruszały kompetencji zarezerwowanych przez TWE dla Wspólnoty. Dlatego też przepis art. 47 TUE powinien być rozumiany jako swoiste „zabezpieczenie” kompetencji Wspólnoty.

Zatem w celu zbadania, czy przez przyjęcie decyzji ramowej w sprawie zanieczyszczeń ze statków Rada dokonała naruszenia art. 47 TUE, rzecznik rozważył, czy TWE zawiera odpowiednią podstawę prawną dla przyjęcia regulacji zawartych w tej decyzji ramowej. Rzecznik podkreślił, że, wbrew opiniom niektórych państw członkowskich, z art. 47 TUE wynika pierwszeństwo dla działań Wspólnoty w stosunku do działań państw członkowskich podejmowanych w III filarze, o ile TWE formułuje dla nich odpowiednią podstawę prawną. Zdaniem rzecznika pogląd ten znajduje także oparcie w brzmieniu art. 1 TUE, który wskazuje na **uzupełniającą** rolę współpracy podejmowanej w ramach TUE w budowaniu Wspólnoty Europejskiej. Zatem kompetencje przyznane państwom członkowskim przez TUE nie mają „konkurować” z kompetencjami Wspólnoty ani nie mogą stanowić dla nich alternatywy w tych dziedzinach (politykach), które są wspólne tak dla Wspólnoty jak i Unii.

Z powyższej interpretacji TUE rzecznik wywiódł następujące wnioski:

- 1. co do zasady Rada, jeżeli decyduje się na podjęcie inicjatywy legislacyjnej, jest zobowiązana podejmować ją na podstawie TWE a nie TUE, zawsze wtedy, gdy TWE przyznaje Wspólnocie kompetencje do działania w danej dziedzinie;**
- 2. fakt, że w czasie przyjmowania decyzji ramowej w sprawie zanieczyszczeń ze statków Wspólnota nie przyjęła jeszcze żadnego aktu prawnego w danej dziedzinie (wspomniana powyżej dyrektywa została przyjęta w późniejszym okresie), nie ma istotnego znaczenia dla oceny ważności decyzji ramowej.**

Kolejny etap analizy rzecznika dotyczył udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy, w świetle wyroku Trybunału w sprawie C-176/03, art. 80(2) TWE lub – ewentualnie – art. 175 TWE, stanowiłyby odpowiednią podstawę prawną dla przyjęcia regulacji dotyczących sankcji karnych zawartych w kwestionowanej decyzji ramowej.

Udzielenie odpowiedzi na tak postawione pytanie rzecznik rozpoczął od dokonania interpretacji wyroku ETS w sprawie C-176/03.

Zdaniem rzecznika z orzecznictwa Trybunału poprzedzającego ogłoszenie wyroku w sprawie C-176/03, wynika, że pomiędzy prawem wspólnotowym a prawem karnym państw członkowskich zachodzi szereg interakcji. Toteż, przyznając, że ani prawo karne ani procedura karna nie wchodzi w zakres kompetencji Wspólnoty, nie można nie zauważyć jednocześnie, iż w Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską prawo karne nie jest w żaden sposób dziedziną zarezerwowaną dla państw członkowskich. Dla zobrazowania wspomnianych „interakcji” zachodzących pomiędzy prawem wspólnotowym a krajowym prawem karnym, rzecznik powołał się na wyroki ETS w sprawach: *Amsterdam Bulb*², *Skanavi*³, *Komisja przeciwko Grecji*⁴ i *Nunesand de Matos*⁵.

Rzecznik stwierdził, że wyrok w sprawie C-176/03 wprowadza istotną zmianę jakościową do prezentowanej linii orzecznictwa, nie zaburzając jednak jej spójności. Jak wynika chociażby z opinii uczestników postępowania w sprawie, wyrok ten jest różnie interpretowany. **Zdaniem rzecznika, wbrew intencjom interweniujących w sprawie państw członkowskich, nie da się ograniczyć konsekwencji wyroku C-176/03 jedynie do dziedziny ochrony środowiska.** Innymi słowy, z wyroku tego wynika, że **Wspólnota posiada kompetencję do domagania się od państw członkowskich użycia instrumentu prawa karnego (sankcji karnej) we wszystkich tych przypadkach, gdy jest to konieczne dla zapewnienia efektywności prawa wspólnotowego i dotyczy dziedziny objętej polityką Wspólnoty.** Przyjęcie ograniczenia przedmiotowego (uznanie kompetencji prawnokarnej Wspólnoty) tylko w dziedzinie ochrony środowiska oznaczałoby nieuzasadnione faworyzowanie jednej dziedziny działań Wspólnoty i miało charakter arbitralny. W tym względzie rzecznik podzielił opinię Komisji Europejskiej.

Odrębnie została przez rzecznika rozważona kwestia zakresu kompetencji Wspólnoty do zobowiązania państw członkowskich do stosowania sankcji karnych w celu zapewnienia efektywności prawa wspólnotowemu. W tym względzie rzecznik nie podzielił poglądu Komisji i stwierdził, że **legislator wspólnotowy jest jedynie uprawniony do zobowiązania państw członkowskich do uznania w krajowym systemie prawnym danego działania za czyn zabroniony pod groźbą kary i do wprowadzenia za ten czyn efektywnych, proporcjonalnych i zniechęcających sankcji karnych.** Natomiast **poza kompetencją Wspólnoty pozostaje określenie konkretnego rodzaju i poziomu surowości sankcji karnych, jakie państwo członkowskie powinno przewidzieć za dany czyn zabroniony.** Zdaniem rzecznika przyjęcie przeciwnego stanowiska (prezentowanego przez Komisję) groziłoby fragmentaryzacją krajowego prawa karnego i naraziło spójność systemów penalnych poszczególnych państw członkowskich. Rzecznik dodał, że to właśnie państwa członkowskie, zgodnie z zasadą subsydiarności, są bardziej uprawnione, by dokonać przetransponowania ogólnego wymogu „efektywnej, proporcjonalnej i zniechęcającej sankcji karnej” w konkretne sankcje karne osadzone w kontekście społecznym danego systemu prawa karnego.

² Sprawa 50/76, w której Trybunał stwierdził, że w przypadku braku uregulowań wspólnotowych, które nakładałyby obowiązek zastosowania określonego typu sankcji, państwa członkowskie mają swobodę (*are free*) użycia takich sankcji, które uznają za odpowiednie, w tym sankcji karnych.

³ Sprawa C-193/94, w której ETS uznał, że zastosowanie przez państwo sankcji karnej za naruszenie prawa krajowego wdrażającego regulacje wspólnotowe może być zabronione (*may be precluded*) przez prawo wspólnotowe z powodu zbyt dużej surowości takiej sankcji, która utrudnia swobodny przepływ osób.

⁴ Sprawa 68/88.

⁵ Sprawa C-186/98. Zarówno w tej sprawie, jak i w wyroku w sprawie 68/98 Trybunał stwierdził, że jeżeli prawo wspólnotowe nie reguluje tego, jaka sankcja powinna być zastosowana przez państwo członkowskie za naruszenie prawa wspólnotowego, państwa te powinny użyć wszystkich przewidzianych prawem krajowym środków w celu zagwarantowania pełnej efektywności prawa wspólnotowego. W szczególności państwa powinny zapewnić użycie środków prawnokarnych (*to penalise*) analogicznych do tych, jakie są przewidziane za podobne naruszenie prawa krajowego. Kary te powinny być efektywne, proporcjonalne i zniechęcające.

Zdaniem rzecznika takie rozumienie wyroku w sprawie C-176/03 i kompetencji prawno-karnych Wspólnoty pozwala na zachowanie swoistej równowagi: z jednej strony wyposaża Wspólnotę w ważny instrument egzekwowania efektywności prawa wspólnotowego, z drugiej zaś – nie ingeruje krajowe systemy prawa karnego w sposób nadmierny i skutkujący niedopuszczalnym naruszeniem ich spójności.

W dalszej części swojej opinii rzecznik zarysował pewne niedoskonałości koncepcji kompetencji Wspólnoty w dziedzinie prawno-karnej, zaprezentowanej w wyroku C-176/03. Zwrócił uwagę na niedookreślony i ocenny charakter kryterium „efektywności”, które ma warunkować uprawnienie Wspólnoty do sięgnięcia po instrumentarium prawa karnego. Podkreślił też, że, jak wynika z prowadzonych współcześnie badań, użycie sankcji karnej nie zawsze doprowadzi do zagwarantowania skuteczności prawa wspólnotowego. W tym względzie należy zawsze dokonywać oceny, czy w danej sytuacji użycie właśnie sankcji karnej będzie konieczne i jedynie efektywne.

Ostatecznie, udzielając odpowiedzi na zasadnicze pytanie w omawianej sprawie rzecznik stwierdził, że **właściwą podstawą prawną dla przyjęcia instrumentu regulującego wprowadzenie sankcji karnych za działania polegające na zanieczyszczaniu wód morski przez statki stanowi art. 80 (2) TWE. Dlatego należy uznać, że przyjęcie decyzji ramowej w sprawie zanieczyszczeń ze statków narusza art. 47 TUE. Powinno to skutkować uznaniem ją za nieważną.**

Rzecznik nie zgodził się jednak z opinią Komisji, że wszystkie regulacje kontestowanej decyzji ramowej mogłyby być przyjęte na podstawie art. 80(2) TWE. Zdaniem rzecznika **kompetencje Wspólnoty nie odnoszą się do wszystkich tych przepisów decyzji ramowej, które regulują konkretny zakres i rodzaj sankcji karnej, jaka ma być przewidziana za dany czyn (art. 4 i 6) oraz tych, które normują współpracę między państwami w zwalczaniu danych czynów zabronionych (np. dotyczących wymiany informacji o popełnionych przestępstwach). Regulowanie wskazanych dziedzin należy nadać do wyłącznej kompetencji III filaru Unii, powinno więc być dokonywane za pomocą decyzji ramowych.**

*

Pełny tekst opinii w sprawie C-440/05 dostępny w kilku wersjach językowych (jednak nie w j. polskim) na stronie internetowej ETS pod adresem: www.curia.eu

Najnowsza literatura dotycząca problematyki kompetencji Wspólnoty w dziedzinie prawno-karnej:

1. Grzelak A., *Kompetencje WE do określania sankcji karnych w przepisach prawa wspólnotowego – glosa do wyroku ETS z 13.09.2005 r. w sprawie C-176/03 Komisja przeciwko Radzie*, Europejski Przegląd Sądowy Nr 6/2006;
2. Grzelak A., *Wpływ prawa wspólnotowego na prawo karne państw członkowskich (w:) Studia z prawa Unii Europejskiej*, red. S. Biernat, Kraków 2000;
3. Koncewicz T. T., Rybiński P., *Prawo wspólnotowe: nadciągająca fala, czy niszczący bałwan morski? Uwagi na marginesie wyroku Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich w sprawie C-176/03, Commission v. Council*, Palestra Nr 5-6/2007;
4. Kuhl L., Killmann B. R., *The Community Competence for a Directive on Criminal Law Protection of the Financial Interests*, Eucrium Nr 3-4/2007;
5. Turek J., Turek M., *Kompetencja Unii Europejskiej w zakresie ustanawiania sankcji karnych za naruszanie ustawodawstwa europejskiego w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego*, Palestra Nr 3-4/2007;
6. White S., *Case C-176/03 and Options for the Development of a Community Criminal Law*, Eucrium Nr 3-4/2007.

CZEŚĆ A

AI – Orzecznictwo ETPCz w sprawach polskich

Informacje wstępne i dane statystyczne

W okresie od dnia 1 stycznia do dnia 30 czerwca 2007 r. ETPCz ogłosił 52 wyroki w sprawach polskich, z czego 34 dotyczyło spraw karnych. W 22 spośród wszystkich wyroków dotyczących spraw karnych Trybunał badał zasadność zarzutu zbyt długotrwałego stosowania tymczasowego aresztowania i uznał racje skarżących w 17 sprawach (brak naruszenia art. 5 ust. 3 Konwencji orzeczony został jedynie w 5 sprawach: *Bąk przeciwko Polsce*, wyrok z dnia 16 stycznia 2006 r.; *Bogdanowicz przeciwko Polsce*, wyrok z dnia 16 stycznia 2007 r.; *Ruciński przeciwko Polsce*, wyrok z dnia 20 lutego 2007 r. (omówiony w Biuletynie Prawa Karnego Nr 4/07); *Tereszczenko przeciwko Polsce*, wyrok z dnia 3 kwietnia 2007 r. i *Gładczak przeciwko Polsce*, wyrok z dnia 31 maja 2007 r.). W kilku wyrokach Trybunał stwierdził także naruszenie art. 8 Konwencji z powodu cenzurowania korespondencji osadzonych tymczasowo aresztowanych lub skazanych.

W omawianym okresie w kilku wyrokach Trybunał orzekał również o różnych aspektach rzetelności postępowania karnego. Najważniejsze z nich to: *Gossa przeciwko Polsce* (wyrok z dnia 9 stycznia 2007 r. – omówiony w Biuletynie Prawa Karnego Nr 1/07); *Matyjek przeciwko Polsce* (wyrok z dnia 24 kwietnia 2007 r., omówiony w Biuletynie Prawa Karnego Nr 10/07) oraz *W.S. przeciwko Polsce* (wyrok z dnia 19 czerwca 2007 r. – omówiony poniżej).

W okresie od dnia 1 stycznia do 30 czerwca 2007 r. Trybunał wydał 36 decyzji w przedmiocie dopuszczalności skarg wniesionych przeciwko Polsce, z czego 19 dotyczyło spraw karnych. W większości skarg pojawił się zarzut zbyt długotrwałego stosowania tymczasowego aresztowania.

W.S. przeciwko Polsce – wyrok Czwartej Sekcji ETPCz z dnia 19 czerwca 2007 r., skarga nr 21508/02 (**kluczowe zagadnienia**: prawo oskarżonego do zadawania pytań świadkowi – dziecku; szczególna sytuacja pokrzywdzonego-świadka czynów zabronionych dokonanych na tle seksualnym; prawo do kontradyktoryjnego procesu).

Znaczenie orzeczenia dla prawa polskiego

Trudno ocenić znaczenie tego orzeczenia dla prawa polskiego, gdyż, w moim przekonaniu przyjęte w nim kryteria oceny rzetelności postępowania karnego odbiegają od standardów wyznaczonych w dotychczasowej jurejurisprudencji Trybunału. Chociaż Trybunał wielokrotnie w swoim orzecznictwie podkreślał, że nie jest jego rolą dokonywanie oceny dowodów w sprawie karnej, w wyroku *W.S.* właśnie takiej oceny dokonał. Osobiście w pełni podzielam stanowisko autorów zdania odrębnego zgłoszonego w omawianej sprawie przez dwóch sędziów.

1. Stan faktyczny sprawy

Dnia 14 kwietnia 1994 r., w kilka dni po zainicjowaniu postępowania rozwodowego, żona skarżącego złożyła do prokuratury zawiadomienie o wykorzystywaniu seksualnym ich czteroletniej córki X. przez skarżącego.

Dnia 14 kwietnia 1994 r. w obecności matki i babki podjęto nieudaną próbę przesłuchania dziecka. W przygotowanej w późniejszym terminie opinii psychologicznej dziecka stwierdza się, że jego przesłuchanie nie może być przeprowadzone z powodu braku kontaktu werbalnego i traumy, jaką przesłuchanie mogłoby spowodować dla jego psychiki. Jednocześnie psycholog E.K., na podstawie uzyskanych od dziecka informacji (obserwacja zachowania, zabaw przeprowadzanych z pokrzywdzoną) i dokumentacji medycznej stwierdził, że mogło mieć miejsce wykorzystywanie seksualne dziecka przez ojca. Zaleciła też kolejne badanie psychologiczne dziecka nie wcześniej niż we wrześniu 1994 r.

Kolejne badanie psychologiczne pokrzywdzonej zostało przeprowadzone dnia 9 stycznia 1995 r., pod nieobecność matki dziecka. W czasie badania dziecko poproszono o wykonanie rysunków oraz zabawę za pomocą lalek symbolizujących mamę, tatę i ją samą. W opinii sporządzonej dnia 17 stycznia 1995 r. psycholog objaśnił, jakimi technikami psychologicznymi posługiwał się w czasie badań, oraz stwierdził, że dziecko odtworzyło zdarzenia, które zdają się potwierdzać fakt wykorzystywania seksualnego przez ojca. Psycholog podkreślił, że mając na względzie wiek dziecka, należy wykluczyć możliwość przedstawiania przez nie wydarzeń, które nie miały miejsca, znanych tylko ze słyszenia. Zdaniem psychologa z rysunków dziecka i przekazów słownych, które im towarzyszyły wynika, że doszło do wykorzystywania seksualnego przez ojca, a nawet do stosunku analnego, gdyż dziecko mówiło o bólu odbytu towarzyszącym „zabawom” z tatą. Psycholog stwierdził, że ze względu na dobro dziecka i jego rozwój emocjonalny powinno być ono całkowicie wyłączone z toczącego się postępowania karnego.

W toku postępowania przygotowawczego zebrano w sprawie następujący materiał dowodowy: wyjaśnienia skarżącego, zeznania jego żony, jej rodziców, jej siostry i ciotki, dokumentację medyczną pokrzywdzonej, wywiad środowiskowy skarżącego, opinie psychologiczne E.K. dotyczące pokrzywdzonej, opinię psychiatryczną dotyczącą skarżącego, rysunki pokrzywdzonej, opinię seksuologa dotyczącą skarżącego, drugą opinię psychiatryczną dotyczącą skarżącego (sporządzoną przez innych psychiatrów), opinię psychologiczną o oskarżonym.

W toku postępowania sądowego materiał dowodowy uzupełniono o opinię biegłego chirurga, doświadczonego w opiniowaniu dzieci-ofiar nadużyć seksualnych, przygotowaną w oparciu o dokumentację medyczną, bez przeprowadzenia badania dziecka. Biegły stwierdził istnienie symptomów, które mogły być spowodowane wykorzystywaniem seksualnym dziecka, albo mogły powstać także wskutek innych okoliczności. W kwietniu 1996 r. sąd powołał kolejnych dwóch biegłych psychologów i seksuologa. W lipcu 1996 r. seksuolog przedłożył swą opinię sądowi. Natomiast w marcu 1997 r. do sądu wpłynęła opinia psychologiczna, która potwierdziła prawidłowość badań psychologicznych pokrzywdzonej, przeprowadzonych przez psychologa E.K.

Dnia 6 listopada 1997 r. Sąd Okręgowy w Łodzi uznał skarżącego winnym seksualnego wykorzystywania jego córki i skazał go na karę 4 lat pozbawienia wolności. Sąd dokonał ustaleń faktycznych w sprawie głównie w oparciu o opinie biegłego psychologa E.K. i opinie innych biegłych powołanych w sprawie. W odniesieniu do zeznań złożonych przez rodzinę matki pokrzywdzonej, sąd uznał je za zbyt emocjonalne i, w rezultacie, nie do końca wiarygodne.

Skarżący odwołał się od tego wyroku argumentując, że wyrok skazujący został oparty w przeważającej mierze o opinie biegłej E.K. a sąd nie dążył do pozyskania nowych dowodów w celu dokonania prawdziwych ustaleń faktycznych. Zdaniem skarżącego sąd zignorował wszystkie okoliczności przemawiające na jego korzyść i niesłusznie ograniczył materiał dowodowy rezygnując z przesłuchania X. Dnia 12 marca 1998 r. Sąd Apelacyjny w Łodzi utrzymał w mocy wyrok skazujący skar-

żącego, dzielając w pełni ustalenia Sądu Okręgowego. Także kasacja wniesiona przez skarżącego została oddalona dnia 22 lutego 2001 r. jako oczywiście bezzasadna.

2. Zarzuty skarżącego

W skardze do Trybunału skarżący podniósł kilka zarzutów, przy czym jedynie zarzut naruszenia jego prawa do rzetelnego procesu z powodu odstąpienia od przesłuchania X. w toku postępowania karnego (art. 6 ust. 1 i 3 (d) Konwencji), został uznany przez Trybunał za dopuszczalny.

3. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

Wyrok zapadł większością głosów. Dwóch sędziów w siedmioosobowym składzie uznało, że w nie doszło do naruszenia prawa skarżącego do rzetelnego procesu. Jeden z sędziów, który głosował wraz z większością, zgłosił inne uzasadnienie dla swojej decyzji niż pozostali członkowie składu orzekającego. W rezultacie zaprezentowane poniżej uzasadnienie wyroku daje wyraz poglądom czterech sędziów w siedmioosobowym składzie orzekającym.

Trybunał zwyczajowo już przypominał najpierw ogólne zasady rzetelnego procesu karnego i dotychczasową linię orzecznictwa odnoszącą się do oceny dopuszczalności dowodów i prawa oskarżonego do zadawania pytań nieletniemu świadkowi-pokrzywdzonemu czynem zabronionym. Podkreślił, że z **art. 6 Konwencji nie wynika nieograniczone prawo oskarżonego do zadawania świadkom pytań w czasie rozprawy. To od decyzji sądu krajowego zależy, czy uzna on za konieczne przesłuchanie danego świadka. Stąd też dopuszczalne są wyjątki od ogólnej zasady, że wszystkie dowody powinny być przeprowadzone w czasie publicznej rozprawy, w warunkach pełnej kontradyktoryjności.** W odniesieniu do świadków, których przesłuchanie w obecności oskarżonego i jego obrońcy jest niemożliwe, Trybunał przypominał, że na organach procesowych ciąży pozytywny obowiązek podjęcia kroków w celu umożliwienia oskarżonemu zadawania pytań świadkom oskarżenia (tu Trybunał powołał się na wyrok w sprawie *Sadak i inni przeciwko Turcji* z dnia 17 lipca 2001 r., skargi nr: 29900/96, 29901/96, 29902/96 i 29903/96, § 67).

Trybunał przywołał także powtarzany w kilku poprzednich orzeczeniach standard rzetelnego postępowania w sprawach karnych dotyczących przestępstw popełnionych na tle seksualnym. Stwierdził, że postępowania karne w takich sprawach jest często postrzegane jako szczególnie przykre doświadczenie dla pokrzywdzonego, w szczególności w sytuacji skonfrontowania go, wbrew jego woli, z oskarżonym. Wskazane okoliczności nabierają jeszcze większego znaczenia w sytuacji, gdy pokrzywdzonym jest nieletni. Dlatego **w takich sprawach przy ocenie, czy zapewniono oskarżonemu prawo do rzetelnego procesu należy brać pod uwagę także prawo do ochrony prywatności pokrzywdzonego czynem zabronionym. Dopuszczalne jest zatem podjęcie środków procesowych służących ochronie pokrzywdzonego, o ile da się je pogodzić z odpowiednim zapewnieniem oskarżonemu prawa do obrony** (por. *SN przeciwko Szwecji*, wyrok z dnia 2 lipca 2002 r., skarga nr 34209/96; *Lemasson i Achat przeciwko Francji*, decyzja z dnia 14 stycznia 2003 r., skarga nr 49849/99).

Odnosząc powyższe standardy do okoliczności przedmiotowej sprawy, Trybunał stwierdził, że podstawowego dowodu obciążającego skarżącego dostarczyła biegła E.K., a sąd orzekający w sprawie na żadnym z etapów postępowania nie przeprowadził dowodu, który bezpośrednio wskazywałby na winę skarżącego. Sąd posłużył się przede wszystkim dowodami z opinii biegłych.

Zdaniem Trybunału dla zapewnienia rzetelności postępowania **należało podjąć stosowne kroki procesowe pozwalające sądowi na wyrobienie sobie szerszego poglądu na temat winy skarżącego. Trybunał poczynił zarzut, że na żadnym z etapów postępowania nie rozważono potrzeby**

nagrania przebiegu badania pokrzywdzonej przez psychologa E.K., aby pozwolić sądowi na śledzenie, jaki okoliczności spowodowały u E.K. sformułowanie wniosku co do sprawstwa skarżącego. Trybunał podkreślił też, że pokrzywdzona X. nie została przesłuchana w charakterze świadka w toku postępowania a następnie stwierdził: „nie zostało dowiedzione, że opinie te [tzn. opinie biegłej co do negatywnego skutku ewentualnego przesłuchania X. dla jej zdrowia psychicznego] nie zostały wystarczająco umotywowane lub nie są wiarygodne. Jednakże Trybunał zauważa, że w późniejszym toku postępowania sądy po prostu zaakceptowały konkluzje biegłej i nie rozwały z własnej inicjatywy, czy nie byłoby korzystnie przesłuchać X. na tym etapie postępowania [...] lub spowodować zadanie jej pytań co do tego, czy skarżący dopuścił się wobec niej czynności seksualnych”.

Trybunał następnie argumentował, że okoliczności omawianej sprawy różnią się od zaistniałych w innych sprawach dotyczących zarzutu seksualnego wykorzystania nieletnich, gdyż pokrzywdzeni w tych sprawach byli przesłuchani w toku postępowania przygotowawczego i sporządzono nagrania tych czynności (tak w powołanej powyżej sprawie *SN przeciwko Szwecji; P.S. przeciwko Republice Federalnej Niemiec*, wyrok z dnia 20 grudnia 2001 r., skarga nr 33900/96; *Bocos-Cuesta przeciwko Niderlandom*, wyrok z dnia 10 listopada 2005 r., skarga nr 54789/00).

W dalszej części uzasadnienia wyroku Trybunał raz jeszcze podkreślił, że nie zamierza zastępować sądów krajowych w podejmowaniu decyzji co do tego, w jaki sposób przeprowadzić dany dowód w toku postępowania karnego. Zapewnił też, że dostrzega trudności dowodowe omawianej sprawy. Jednak, zdaniem Trybunału sądy krajowe nie poczyniły żadnych kroków, aby sprawdzić wiarygodność pokrzywdzonej (*to test the reliability of the victim*) w mniej inwazyjny sposób niż bezpośrednie przesłuchanie. Jako przykład takiej mniej inwazyjnej czynności Trybunał podał przesłuchanie z udziałem psychologa przy użyciu lustra weneckiego lub przy wykorzystaniu połączenia audiowizualnego. Trybunał nie przekonały argumenty rządu, który zauważył, że skarżący w toku postępowania pierwszoinstancyjnego nie wnioskował o przesłuchanie X. Uczynił to dopiero w skardze apelacyjnej. W tym względzie Trybunał odnotował, że sąd odwoławczy był władny uchylić wyrok i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania w celu przeprowadzenia dodatkowych dowodów.

W konkluzji uzasadnienia wyroku Trybunał stwierdził, że doszło do naruszenia prawa skarżącego do rzetelnego procesu, gdyż nie uruchomiono procedur, które zrównoważyłyby utrudnienia, z jakimi spotkała się obrona, a skarżący został pozbawiony prawa podważenia wiarygodności pokrzywdzonej i zadawania pytań „świadkowi zeznającemu przeciwko niemu”.

Skarżącemu zasądzono 1800 euro zadośćuczynienia pieniężnego.

Sędziowie, którzy zgłosili w sprawie zdanie odrębne (sędzia Casadevall i Mijović) uznali, że decyzja sądów krajowych o uznaniu dowodu z zeznań X. za nieosiągalny (niemożliwy do przeprowadzenia) była całkowicie zasadna i usprawiedliwiona okolicznościami sprawy. Ich zdaniem, skoro X. nie została w sprawie przesłuchana, nie można uznać ją za „świadka zeznającego przeciwko skarżącemu”. W rezultacie nie może być mowy o naruszeniu zasady równości stron czy prawa zagwarantowanego w art. 6 ust. 3 lit. d Konwencji. Skarżący miał możliwość kwestionowania każdego dowodu przemawiającego przeciwko niemu, wszystkie dowody zostały przeprowadzone na publicznej rozprawie w warunkach pełnej kontrydiktoryjności.

Garycki przeciwko Polsce – wyrok Czwartej Sekcji ETPCz z dnia 6 lutego 2007 r., skarga nr 14348/02 (**kluczowe zagadnienia:** zasada domniemania niewinności a uzasadnienie postanowienia o przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania).⁶

Znaczenie orzeczenia dla prawa polskiego

Jest to jedno z nielicznych orzeczeń w sprawach polskich, w którym Trybunał badał zarzut naruszenia domniemania niewinności oskarżonego w sprawie karnej. Przyczyną stwierdzenia naruszenia zasady domniemania niewinności było zawarcie w uzasadnieniu postanowienia o przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania jednego niefortunnego zwrotu, który, zdaniem Trybunału, stanowił przejaw uznania oskarżonego za winnego przed wydaniem wyroku skazującego. Takie dość formalistyczne podejście Trybunału do domniemania niewinności znajduje swoje potwierdzenie także w jego innych orzeczeniach. Dla polskich sądów wnioski z wyroku *Garycki* może być tylko jeden: **należy zawsze z należytą starannością formułować osąd o wysokim prawdopodobieństwie sprawstwa oskarżonego (jako przesłance stosowania tymczasowego aresztowania). Nieopatrzne użycie wyrażenia „sprawca” czy „winny”, będzie uznane przez Trybunał za naruszenie domniemania niewinności.**

1. Stan faktyczny sprawy

Dnia 30 października 2001 r. Sąd Apelacyjny w Katowicach wydał postanowienie o utrzymaniu w mocy postanowienia Sadu Okręgowego w Katowicach o przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania skarżącego i innych oskarżonych w sprawie. W uzasadnieniu tego postanowienia Sąd Apelacyjny zawarł następujące słowa: „Zażalenie oskarżonych jest niezasadne. Na wstępie stwierdzić należy, wbrew zarzutom oskarżonych, że popełnili oni zarzucane im przestępstwa. Potwierdzające to dowody to nie tylko oskarżenia poczynione przez P.S. lecz także przez R.S., który do protokołu rozprawy z dnia 16 grudnia 1999 r. opisał osoby, z którymi dokonywał włamań do hurtowni w Olkuszu i Lublińcu, a następnie, 26 lutego 2000 stwierdził, że złożył nieprawdziwe wyjaśnienia; sąd orzekający w sprawie dokonał oceny, które z tych wyjaśnień są prawdziwe.”

2. Zarzuty skarżącego

W skardze do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka skarżący zarzucił naruszenie domniemania niewinności wskutek przesądzenia o jego winie w uzasadnieniu postanowienia Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 30 października 2001 r. (art. 6 ust. 2 Konwencji).

3. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

Na początku uzasadnienia wyroku w części odnoszącej się do zarzutu z art. 6 ust. 2 Konwencji, Trybunał przywołał ogólne zasady ochrony domniemania niewinności oskarżonego w sprawie karnej. Podkreślił, że **domniemanie niewinności stanowi istotny element prawa do rzetelnego procesu. Jego naruszenie ma miejsce zawsze wtedy, gdy w decyzji sądowej czy wypowiedzi funkcjonariusza publicznego odnoszącej się do osoby oskarżonej o popełnienie czynu zabronionego, zostanie zawarta opinia, że oskarżony jest sprawcą (lub jest winny popełniania) zarzucanego mu czynu. Dla stwierdzenia naruszenia art. 6 ust. 2 Konwencji nie jest konieczne nawet wydanie formalnego oświadczenia (*formal finding*); wystarczy, że ogłoszono argumentację sugerującą, że sąd albo funkcjonariusz publiczny uważa oskarżonego za winnego** (w tym miej-

⁶ Wyrok dotyczy dwóch zarzutów skarżącego: zarzutu zbyt długotrwałego stosowania tymczasowego aresztowania i naruszenia domniemania niewinności. Pierwszy z zarzutów i leżące u jego podstaw okoliczności faktyczne zostaną pominięte w prezentacji, ze względu na wcześniejsze obszernie omówienie problematyki przewlekłości stosowania tymczasowego aresztowania w zeszytach POESK.

scu Trybunał powołał się na swoje poprzednie orzecznictwo: m. in. wyrok w sprawie *Daktaras przeciwko Litwie* z dnia 10 października 2000 r., skarga nr 42095/98, §§ 41 – 44; wyrok w sprawie *Matijašević przeciwko Serbii* z dnia 19 września 2006 r., skarga nr 23037/04, § 45).

Następnie Trybunał podkreślił, że należy rozróżnić pomiędzy wypowiedziami, które wyrażają czyją opinię o winie oskarżonego a wypowiedziami, które jedynie opisują „stan/stopień podejrzenia”. O ile te pierwsze naruszają domniemanie niewinności, to drugie w wielu przypadkach badanych przez Trybunał zostały uznane za neutralne z punktu widzenia gwarancji z art. 6 ust. 2 Konwencji (por. np. *Leutscher przeciwko Niderlandom*, wyrok z dnia 26 marca 1996 r., skarga nr 17314/90, § 31).

Trybunał przyznał, że zgodnie z art. 10 Konwencji społeczeństwo ma prawo otrzymywać informacje na temat toczących się postępowań karnych. Jednak funkcjonariusze publiczni powinni udzielać takich informacji z ostrożnością i w sposób respektujący domniemanie niewinności (por. wyrok w sprawie *Butkevičius przeciwko Litwie* z dnia 26 marca 2002 r., skarga nr 48297/99, § 50).

Stosując powyższe kryteria do okoliczności sprawy Trybunał orzekł naruszenie art. 6 ust. 2 Konwencji. Nie przekonały go argumenty rządu, który apelował o odczytanie zwrotu na temat sprawstwa skarżącego, zawartego w postanowieniu z dnia 30 października 2001 r. w kontekście całego uzasadnienia tego postanowienia. Trybunał podkreślił istnienie zasadniczej różnicy między określeniem, że ktoś jest podejrzany o popełnienie czynu zabronionego a jednoznacznym stwierdzeniem sprawstwa danej osoby. Użycie przez Sąd Apelacyjny wyraźnego i jednoznacznego stwierdzenia o sprawstwie skarżącego stanowiło niedopuszczalne przesądzenie o jego winie przed wydaniem wyroku skazującego. Zdaniem Trybunału w tym kontekście późniejsze prawomocne skazanie skarżącego nie ma żadnego znaczenia.

Trybunał nie zasądził na rzecz skarżącego żadnego zadośćuczynienia pieniężnego. Stwierdził, że uznanie naruszenia Konwencji stanowi samo w sobie wystarczające zadośćuczynienie za szkodę niematerialną.

AI – Orzecznictwo ETPCz w sprawach przeciwko innym państwom Rady Europy

Geerings przeciwko Niderlandom – wyrok Trzeciej Sekcji ETPCz z dnia 1 czerwca 2007 r., skarga nr 30810/03 (**kluczowe zagadnienia**: zasada domniemanie niewinności a dopuszczalność orzekania o przepadku korzyści pochodzących z przestępstwa).

Znaczenie orzeczenia dla polskiego prawa

W zeszycie POESK 3/2005 została omówiona decyzja Trybunału z dnia 5 lipca 2005 r. w sprawie *Van Offeren przeciwko Niderlandom*, odnosząca się do tego samego zagadnienia, które jest przedmiotem rozważań Trybunału w sprawie *Geerings*. Niestety, pomimo bardzo podobnego stanu faktycznego obu spraw (główny zarzut obu skarżących dotyczył nakazania im zwrotu korzyści majątkowych uzyskanych wskutek czynów zabronionych, od popełniania których zostali prawomocnie uniewinnieni w sprawie karnej), Trybunał w omawianej sprawie doszedł do diametralnie odmiennych wniosków niż w decyzji *Van Offeren*. Tam uznał, że do postępowania w przedmiocie wniosku

prokuratora o zwrot korzyści pochodzących z przestępstwa art. 6 ust. 2 Konwencji nie ma zastosowania. W sprawie *Geerings* – dokładnie odwrotnie, orzekł naruszenie zasady domniemania niewinności. To kolejny dowód niespójności orzecznictwa Trybunału, która utrudnia wyciągnięcie wniosków generalnych co do ogólnych standardów ochrony zasady domniemania niewinności w związku z orzekaniem o przepadku korzyści majątkowych pochodzących z przestępstwa.⁷

1. Stan faktyczny sprawy

Skarżący został oskarżony o popełnienie, wraz z innymi osobami, kilkunastu kradzieży ciężarówek zawierających towar i kradzieży samego towaru z ciężarówek (były to m.in. pralki, suszarnie elektryczne, inne elementy wyposażenia domowego, telefony, części do komputerów, radioodbiorniki samochodowe, itp.). Dnia 20 maja 1998 r. skarżący został skazany na karę 5 lat pozbawienia wolności za udział w popełnieniu kilkunastu kradzieży, za paserstwo i udział w zorganizowanej grupie przestępczej.

Wskutek apelacji skarżącego od tego wyroku, sąd odwoławczy wyrokiem z dnia 29 stycznia 1999 r. zmienił wyrok sądu pierwszej instancji uniewinniając skarżącego od większości zarzutów jako nie popartych wystarczającymi dowodami. Sąd odwoławczy skazał skarżącego na karę 36 miesięcy pozbawienia wolności z czego wykonanie kary 12 miesięcy zostało zawieszona na dwuletni okres próby. Sąd postanowił też pozostawić bez rozpoznania powództwo cywilne wniesione w sprawie uznając, że rozstrzygnięcie roszczeń cywilnych w toku procesu karnego nastęrczałoby zbyt duże trudności.

Dnia 7 stycznia 1999 r. (przed uprawomocnieniem się wyroku w sprawie karnej) prokurator zainicjował wobec skarżącego odrębne postępowanie o przepadek nielegalnie uzyskanych korzyści majątkowych, na podstawie art. 36e niderlandzkiego kodeksu karnego (dalej: n.k.k.). Wartość uzyskanej nielegalnie korzyści została przez prokuratora wyliczona na 147 493 guldenów holenderskich (równowartość 6 720,16 euro). Dnia 4 lutego 1999 r. przed sądem okręgowym odbyła się rozprawa, na której prokurator podtrzymał swój wniosek o konfiskatę wspomnianej kwoty argumentując, że odnosi się ona nie tylko do korzyści uzyskanych z czynów zabronionych, za które skarżący został prawomocnie skazany, ale także tzw. „przestępstw podobnych” w rozumieniu art. 36e § 2 n.k.k. Prokurator twierdził, że chociaż skarżący został w sprawie karnej uniewinniony od ich popełnienia, to istnieją „wystarczające wskazówki”, że jest ich sprawcą. Skarżący zaś argumentował, że nakaz konfiskaty może odnosić się tylko do tych korzyści majątkowych, które uzyskał z przestępstw objętych prawomocnym wyrokiem skazującym w sprawie karnej. Korzyść majątkowa skarżącego uzyskana z tych czynów została wyliczona na znacznie niższą kwotę 13 989 guldenów holenderskich.

Dnia 18 marca 1999 r. sąd okręgowy nakazał konfiskatę 13 989 guldenów holenderskich, orzekając jednocześnie, że w przypadku uchylania się przez skarżącego od jej zapłacenia, podlega ona zamianie na karę 110 dni pozbawienia wolności. Zdaniem sądu okręgowego, uniewinnienie skarżącego od części zarzucanych mu czynów świadczy o tym, że nie istnieją „wystarczające wskazówki” ich popełnienia, które uzasadniałyby szerszy zakres konfiskaty.

Skarżący odwołał się od tego orzeczenia argumentując, że nie uzyskał żadnej korzyści majątkowej z przestępstw, za których popełnienia został skazany wyrokiem w sprawie karnej. Dnia 30 marca 2001 r. sąd odwoławczy zmienił decyzje sądu pierwszej instancji i orzekł pełną konfiskatę, zgodnie z pierwotnym wnioskiem prokuratora, na kwotę 147 493 guldenów holenderskich, podlegającą zamianie w przypadku jej nieuiszczenia na karę 490 dni pozbawienia wolności. Sąd odwoławczy

⁷ W zeszycie POESK 3/2005 zawarłam krytyczny komentarz do orzeczenia w sprawie *Van Offeren*, uznając je za przejaw „odejścia” od ustalonej linii wykładni art. 6 ust. 2 Konwencji. Wydaje się, że wyrok w sprawie *Geerings* stanowi przejaw ponownego potwierdzenia owej ustalonej wykładni zakresu obowiązywania zasady domniemania niewinności.

uznał, że uniewinnienie skarżącego od części zarzutów nie oznacza, że objęte nimi czyny zabronione nie mogą być uznane za „przestępstwa podobne” w rozumieniu art. 36e § 2 n.k.k. Stwierdził też, że uniewinnienie nie pozbawia sądu możliwości ustalania istnienia „wystarczających wskazówek” popełnienia przez skarżącego owych czynów.

Skarżący złożył kasację od orzeczenia sądu odwoławczego do Sądu Najwyższego (Hoge Raad). W toku postępowania kasacyjnego prokurator generalny przy Sądzie Najwyższym przedłożył opinię opartą na analizie orzecznictwa strasburskiego, z której wynikało, że argumentacja przyjęta przez sąd odwoławczy stoi w sprzeczności z art. 6 ust. 2 Konwencji. Pomimo tego Sąd Najwyższy orzeczeniem z dnia 1 kwietnia 2003 r. oddalił kasację skarżącego. SN powołał się na swoje wcześniejsze orzecznictwo, w którym uznał, że do postępowania w przedmiocie konfiskaty zasada domniemania niewinności nie ma zastosowania.

2. Zarzuty skarżącego

Skarżący zarzucał, że orzeczenie konfiskaty korzyści pochodzących z czynów zabronionych zarzucanych mu w akcie oskarżenia, od popełnienia których został uniewinniony w sprawie karnej, stanowi naruszenie zasady domniemania niewinności zagwarantowanej w art. 6 ust. 2 Konwencji.

3. Prawo krajowe

Art. 36e n.k.k. stanowi:

§ 1. Na wniosek prokuratora każdy, kto został skazany za popełnienie przestępstwa może zostać zobowiązany, na podstawie odrębnego orzeczenia sądu, do zapłaty na rzecz skarbu państwa określonej kwoty w celu pozbawienia go nielegalnie uzyskanych korzyści majątkowych.

§ 2. Taki nakaz zapłaty może zostać wydany wobec osoby określonej w § 1, która uzyskała korzyść majątkową wskutek popełnienia ww. przestępstwa [za popełnienie którego została skazana], przestępstw podobnych lub przestępstw skutkujących możliwością orzeczenia tzw. grzywny piątej kategorii, jeżeli istnieją wystarczające wskazania (*sufficient indications*) popełnienia tych przestępstw.

§ 3. Na wniosek prokuratora wobec każdego, kto został uznany winnym popełnienia przestępstwa skutkującego możliwością orzeczenia grzywny piątej kategorii lub przeciwko komu, w związku z podejrzeniem popełnienia takiego przestępstwa, wszczęto karno-finansowe dochodzenie, może zostać wydany jako odrębne orzeczenie sądowe, nakaz zapłaty określonej kwoty na rzecz skarbu państwa w celu pozbawienia go nielegalnie uzyskanych korzyści, jeżeli, na podstawie wyników wspomnianego dochodzenia jest prawdopodobne, że popełnienie innych przestępstw doprowadziło w jakikolwiek inny sposób do uzyskania przez skazanego nielegalnych korzyści majątkowych.

W dniu 1 marca 1993 r. weszły w życie znowelizowane przepisy Ustawy o Karach Finansowych z 1983 r., na podstawie których postępowanie w sprawie wniosku o przepadek nielegalnie uzyskanych korzyści majątkowych zostało uregulowane jako odrębne od postępowania karnego w sprawie o popełnienie przestępstwa, które spowodowało uzyskanie tych korzyści. Celem wyodrębnienia tego postępowania było m.in. zapobiegnięcie przedłużaniu postępowania karnego wskutek konieczności rozpoznania w ramach tego postępowania wniosku prokuratora o orzeczenie przepadku korzyści pochodzących z przestępstwa.

Obecnie szczególne postępowanie w sprawie wniosku o orzeczenie przepadku nielegalnie uzyskanych korzyści jest uregulowane w art. 511b – 511i niderlandzkiego k.p.k. Celem tego postępowania nie jest orzekanie o odpowiedzialności karnej, ale wykrycie nielegalnie uzyskanych korzyści, ustalenie ich wartości i pozbawienie oskarżonego/skazanego tych korzyści. Wniosek o orzeczenie przepadku korzyści wnosi się do sądu okręgowego nie później niż 2 lata od daty wydania wyroku ska-

zującego przez sąd pierwszej instancji. Wniosek można złożyć przed uprawomocnieniem się wyroku skazującego.

Najpóźniej w czasie wygłaszania mowy końcowej w czasie rozprawy głównej przed sądem pierwszej instancji prokurator musi oświadczyć, czy w przypadku wydania wyroku skazującego prokuratura zamierza wystąpić przeciwko skazanemu z ww. wnioskiem o orzeczenie przepadku korzyści pochodzących z przestępstwa.

Pojęcie „przestępstw podobnych” użyte w art. 36e n.k.k. odnosi się do przestępstw o charakterze podobnym do tych, które były przedmiotem orzekania w postępowaniu karnym (np. podobne będą grupowo ujęte „przestępstwa narkotykowe”, przestępstwa przeciwko mieniu).

W postępowaniu w przedmiocie wniosku o przepadek nie stosuje się reguł dowodowych przewidzianych dla postępowania karnego. Zadaniem prokuratora w toku tego odrębnego postępowania jest uprawdopodobnienie, że oskarżony popełnił dane przestępstwa i uzyskał wskutek tego korzyść majątkową, zaś zadaniem oskarżonego jest obalić tą tezę. W rezultacie, jeżeli w postępowaniu karnym oskarżony został skazany za popełnienie określonych czynów, a uniewinniony od części zarzutów, w następującym po nim postępowaniu w przedmiocie wniosku o orzeczenie przepadku sąd może orzec przepadek nie tylko w odniesieniu do korzyści pochodzących z przestępstw, za które oskarżony został skazany, ale także w odniesieniu do korzyści uzyskanych z przestępstw podobnych, od popełnienia których uniewinniono oskarżonego w wyroku w sprawie karnej. Dla przyjęcia takiego rozstrzygnięcia wystarczające jest uprawdopodobnienie, że istnieją wskazania (*indications*), że oskarżony popełnił te ostatnie przestępstwa.

4. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

Trybunał tradycyjnie już rozpoczął uzasadnienie swego rozstrzygnięcia w sprawie od prezentacji standardów ochrony domniemania niewinności wynikających z art. 6 ust. 2 Konwencji. Przypomniał, że **wymóg przestrzegania domniemania niewinności obowiązuje nie tylko w czasie trwania postępowania karnego. W określonych okolicznościach w dotychczasowym orzecznictwie Trybunał uznał, że wymóg ten ma zastosowanie do decyzji sądowych podjętych po wydaniu wyroku uniewinniającego w sprawie karnej** (por. wyrok w sprawie *Sekanina przeciwko Austrii* z dnia 25 sierpnia 1993 r., skarga nr 13126/87, § 22; *Asan Rushiti v. Austria*, wyrok z dnia 21 marca 2000 r., skarga nr 28389/95, § 27). Miało to miejsce np. w odniesieniu do postępowania w sprawie kosztów sądowych i postępowania w sprawie odszkodowania za niesłuszne tymczasowe aresztowanie, które zostały uznane za dalszą konsekwencję postępowania w przedmiocie odpowiedzialności karnej.

Trybunał przyznał, że w kilku sprawach potraktował postępowanie w sprawie konfiskaty korzyści pochodzących z przestępstwa jako element wykonywania kary, nie podlegający standardom art. 6 ust. 2 Konwencji (tak w sprawie *Philips przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, wyrok z dnia 5 lipca 2001 r., skarga nr 41087/98, § 35; wspomniana już decyzja w sprawie *Van Offeren przeciwko Niderlandom* z dnia 5 lipca 2005 r.). W obu wspomnianych sprawach skarżący zostali skazani na przestępstwa narkotykowe, po skazaniu nadal byli podejrzewani o inne przestępstwa związane z narkotykami i posiadali majątek, którego pochodzenia nie można było ustalić. Jednocześnie istniały rozsądne przesłanki dla domniemywania, że majątek ten pochodził z nielegalnych źródeł, a skarżący nie potrafili obalić tego domniemania.

Zdaniem Trybunału sprawa skarżącego Gerringsa istotnie różni się od sprawy *Van Offeren*, gdyż niderlandzki sąd odwoławczy orzekł wobec niego konfiskatę, chociaż skarżący nie posiadał majątku, którego legalnego pochodzenia nie byłby w stanie odpowiednio wyjaśnić. Sąd obliczył wartość

przeznaczonego do konfiskaty mienia stosując domysły i oszacowania oparte na kombinacji faktów i ocen zawartych w raporcie policyjnym.

Trybunał uznał, że konfiskata korzyści pochodzących z przestępstwa następująca po skazaniu stanowi środek nieodpowiedni w stosunku do składników majątkowych, co do których nie jest wiadome, że są w posiadaniu danej osoby. Teza ta jest tym bardziej aktualna w odniesieniu do orzekania konfiskaty majątku uzyskanego wskutek czynów, od popełniania których oskarżony został uniewinniony. Dlatego też **we wszystkich tych przypadkach, gdzie nie zostało udowodnione ponad wszelką wątpliwość, że dana osoba popełniła czyn zabroniony i czerpała z tego korzyści, stosowanie wspomnianego środka konfiskaty oparte jest na domniemaniu winy. Tego zaś nie da się pogodzić z zasadą domniemania niewinności.**

Ponieważ sąd odwoławczy w swoim orzeczeniu zawarł stwierdzenia przesądzające sprawstwo skarżącego wobec czynów, od popełnienia których został on prawomocnie uniewinniony w sprawie karnej, zdaniem Trybunału w sprawie doszło do naruszenia art. 6 ust. 2 Konwencji.

Na podstawie art. 41 Konwencji skarżący domagał się zwolnienia go z obowiązku zapłaty kwoty objętej nakazem konfiskaty. Postulował też obniżenie tej kwoty do wartości mienia uzyskanego wskutek popełnienia przestępstw, za które został skazany w sprawie karnej. Trybunał odroczył orzeczenie w przedmiocie roszczeń odszkodowawczych skarżącego, wyznaczając stronom termin do zawarcia w tym przedmiocie ewentualnej ugody lub przedłożenia swoich stanowisk.

Smirnov przeciwko Rosji – wyrok Pierwszej Sekcji ETPCz z dnia 7 czerwca 2007 r., skarga nr 71362/01 (**kluczowe zagadnienia**: przeszukanie a prawo do prywatności, ochrona tajemnicy adwokackiej w kontekście przeszukania mieszkania adwokata, zatrzymanie dowodu dla potrzeb postępowania karnego a prawo do poszanowania własności).

Znaczenie orzeczenia dla polskiego prawa

Z orzeczenia wynika jednoznacznie, że dla legalności przeszukania i jego zgodności ze standardami ochrony prywatności zagwarantowanymi w Konwencji nie wystarcza, iż w prawie krajowym jest przewidziana podstawa prawna dla przeprowadzenia przeszukania i jest ono realizowane w celu zdobycia dowodów dla postępowania karnego. **Ważne jest ponadto precyzyjne określenie w nakazie przeszukania, czego organ ścigania poszukuje i ograniczenie przeszukania i zatrzymania rzeczy do dowodów związanych z precyzyjnie zakreślonym celem przeszukania.** Trybunał podkreślił też **konieczność ochrony tajemnicy adwokackiej w czasie przeszukania w domu adwokata.** Prawo rosyjskie, inaczej niż nasz k.p.k., nie zawiera klauzuli ograniczającej możliwość przeszukania mieszkania/kancelarii adwokata ze względu na ochronę tajemnicy obrończej czy adwokackiej. Trybunał uznał także, że **zabezpieczenie dowodu dla potrzeb postępowania karnego w trakcie przeszukania u osoby nie będącej stroną tego postępowania stanowi ingerencję w prawo do poszanowania własności. Ingerencja ta musi być uzasadniona i nie powinna stanowić dla posiadacza rzeczy dolegliwości większej, niż to konieczne dla celów postępowania karnego.**

1. Stan faktyczny sprawy

Skarżący jest adwokatem. Dnia 20 stycznia 1999 r. prokurator miasta St. Petersburg wszczął śledztwo w sprawie nr 7806 przeciwko panom Sh. i G. i 15 innym osobom, zarzucając im udział w zorganizowanej grupie przestępczej i popełnienie innych poważnych czynów zabronionych. Dnia 7 marca 2000 r. został wydany nakaz przeszukania domu skarżącego. W nakazie tym, zatwierdzonym

następnie przez zastępcę prokuratora miasta St. Petersburg, w ogólny sposób określono cel przeszukiwania. Stwierdza się w nim, że w związku z podejrzeniem posiadania przez skarżącego „rzeczy i dokumentów”, które mają znaczenie dla śledztwa w sprawie 7806, zarządza się przeszukiwanie jego domu i zajęcie wspomnianych rzeczy i dokumentów.

W toku postępowania przed ETPCz rząd twierdził, że skarżący nie był stroną w sprawie 7806 ani nie reprezentował żadnej z osób, przeciwko którym toczyło się to śledztwo. Skarżący zaś wskazał na trzy osoby (2 podejrzanych i jednego świadka) związane ze sprawą 7806, które udzieliły mu pełnomocnictw do obrony (jedna osoba) lub do prowadzenia innych spraw.

Przeszukanie domu skarżącego odbyło się 9 marca 2000 r. Rozpoczęło się ono od wezwania skarżącego do wydania „dokumentów dotyczących spółki T. i federalnej grupy przemysłowej R.” Ponieważ skarżący zaprzeczył posiadaniu takich dokumentów, przystąpiono do przeszukiwania. Zatrzymano ponad 20 dokumentów (w tym dokumenty dotyczące osób związanych ze sprawą 7806, które były klientami skarżącego) i komputer skarżącego. Jak wynikało z protokołu przeszukiwania, skarżący oponował wobec zatrzymania jego komputera. Tego samego dnia skarżący został przesłuchany jako świadek w związku ze sprawą 7806. Następnie dokumenty znalezione w mieszkaniu skarżącego i jego komputer zostały zatrzymane jako dowody rzeczowe dla potrzeb sprawy 7806.

Skarżący złożył do sądu zażalenie na przeszukiwanie. W szczególności podnosił, że zatrzymanie jego komputera, osobistego notatnika i dokumentów odnoszących się do spraw, w których reprezentował swoich klientów, spraw nie związanych ze śledztwem 7806, naruszyło ich prawo do obrony. Dnia 19 kwietnia 2000 r. Sąd Rejonowy w St. Petersburgu rozpoznał zażalenie skarżącego i uznał przeszukiwanie za zgodne z prawem. Stwierdził jednak, że zatrzymanie komputera skarżącego jako dowodu w sprawie 7806 stanowi naruszenie prawa własności. Zdaniem sądu dla celów postępowania wystarczające było zapoznanie się z zawartością twardych dysków komputera i ewentualne wydrukowanie zapisanych na nim dokumentów. Sąd zarządził zwrot skarżącemu dokumentów, prywatnego notatnika i komputera. Decyzja ta została uchylona przez sąd wyższej instancji a sprawa zwrócona do ponownego rozpoznania.

Dnia 6 czerwca 2000 r. śledczy w sprawie 7806 zwrócił skarżącemu jego notatnik i część dokumentów, nie zwrócił jednak komputera. Dnia 2 sierpnia 2000 r. skarżący wniósł powództwo o odszkodowanie za szkody niematerialne spowodowane zatrzymaniem jego komputera i innych dokumentów. Do czasu wydania wyroku w sprawie przez ETPCz powództwo to nie zostało rozpoznane przez sądy krajowe.

Dnia 17 sierpnia 2000 r. sąd rejonowy ponownie uznał przeszukiwanie domu skarżącego za legalne. Stwierdził też, że nie jest właściwy do badania zasadności zatrzymania komputera skarżącego dla potrzeb postępowania w sprawie 7806. Także ta decyzja została uchylona przez sąd wyższej instancji. Po ponownym (trzecim) rozpoznaniu zażalenia skarżącego przez sąd rejonowy, dnia 19 grudnia 2000 r. uprawomocniła się decyzja sądu uznająca przeszukiwanie za legalne i usprawiedliwione. Sądy krajowe po raz kolejny uznały brak swojej właściwości do badania zasadności zaliczenia komputera skarżącego na poczet materiału dowodowego w sprawie 7806.

2. Zarzuty skarżącego

Skarżący sformułował trzy zarzuty wobec postępowania rosyjskich organów procesowych: zarzut naruszenia prywatności wskutek przeszukiwania jego mieszkania (art. 8 Konwencji), zarzut naruszenia prawa do poszanowania mienia (art. 1 Pierwszego Protokołu do Konwencji) oraz zarzut braku skutecznego środka skarżenia się na naruszenie prawa do poszanowania mienia (art. 13 Konwencji w zw. z art. 1 Pierwszego Protokołu do Konwencji).

3. Prawo krajowe

Przepis art. 168 rosyjskiego k.p.k. formułuje przesłanki przeprowadzenia przeszukania w bardzo podobny sposób jak czyni to nasz kodeks. Zgodnie z tym uregulowaniem, przeszukanie może być przeprowadzone w celu znalezienia rzeczy lub dokumentów mających znaczenia dla sprawy, jeżeli istnieją wystarczające przesłanki wskazujące, że takie rzeczy lub dokumenty znajdują się w danym miejscu lub w posiadaniu danej osoby. Nakaz przeszukania może być wydany przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze i wymaga zatwierdzenia przez prokuratora.

Dnia 23 marca 1999 r. Trybunał Konstytucyjny Rosji orzekł, że z Konstytucji Rosji wynika obowiązek zapewnienia sądowej kontroli czynności przeszukania i zatrzymania rzeczy oraz kilku innych czynności organów postępowania przygotowawczego.

Prawo rosyjskie nie przewiduje ograniczeń w możliwości przeprowadzenia przeszukania mieszkań/kancelarii adwokackich i zatrzymania dokumentów będących w posiadaniu adwokatów.

4. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

4.1. W kwestii zarzutu naruszenia prawa do prywatności

Trybunał nie miał wątpliwości, że w sprawie miała miejsce ingerencja w sferę prywatności, oraz że była to ingerencja zgodna z prawem i podjęta w celu chronionym Konwencją (ochrona porządku publicznego, zapobieganie przestępstwom, ochrona praw i wolności innych osób). Pozostawało ustalić, czy ingerencja ta była „konieczna w społeczeństwie demokratycznym”.

Trybunał przypomniał, że **państwa strony Konwencji mają prawo uznawać przeszukanie za jeden ze środków pozyskiwania dowodów w postępowaniu karnym. Niemniej jednak, Trybunał podkreślił swoją kompetencje do dokonywania oceny, czy powody dla których przeprowadzono przeszukanie są „odpowiednie” i „wystarczające”, oraz czy sięgając po ten środek procesowy zachowano zasadę proporcjonalności.**

W odniesieniu do pierwszego w wymienionych wymogów, Trybunał postanowił upewnić się, czy w prawie krajowym i praktyce organów procesowych zapewnione są gwarancje chroniące osobę, u której dokonywane jest przeszukanie, przed nadużyciami. Następnie **uznał za konieczne zastosowanie testu proporcjonalności do okoliczności badanej sprawy według następujących kryteriów wypracowanych w dotychczasowym orzecznictwie: 1) zakres dowodów w posiadaniu organów procesowych w chwili przeszukania; 2) zawartość i zakres nakazu przeszukania; 3) sposób przeprowadzenia przeszukania, w tym obecność niezależnych obserwatorów; 4) potencjalne skutki przeszukania dla reputacji osoby, w której przeprowadzono przeszukanie** (por. wyrok z dnia 28 kwietnia 2005 r., *Buck przeciwko Niemcom*, skarga nr 41604/98 [omówiony w POESK Nr 2/2005], wyrok z dnia 30 marca 1989 r., *Chappell przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 10461/83, wyrok z dnia 25 lutego 1993 r. *Funke przeciwko Francji*, skarga nr 10828/84).

Badając pierwszy z wymogów: istnienie w prawie krajowym wystarczających zabezpieczeń przez nadużywaniem instytucji przeszukania, Trybunał stwierdził, że brak jest w prawie rosyjskim konieczności uzyskania sądowej decyzji zatwierdzającej decyzję o przeszukaniu przed przystąpieniem do tej czynności. Dlatego też organy ścigania mają nieograniczone kompetencje do dokonania oceny zakresu i przedmiotu przeszukania i zatrzymania rzeczy. Brak ten jest jednak zrekompensowany

istnieniem sądowej kontroli dokonanego przeszukania, która obejmuje zarówno legalność, jak i zasadność użycia tego środka procesowego.

Przechodząc do badania spełnienia pierwszego z warunków proporcjonalności ingerencji, Trybunał odnotował, że skarżący nie był podejrzewany o popełnienie jakiegokolwiek przestępstwa czy o jakąkolwiek nielegalną działalność. Był natomiast, w różnych okresach czasu, pełnomocnikiem czterech osób związanych ze sprawą 7806. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera fakt, że nakazując przeszukanie mieszkania skarżącego nie poczyniono żadnych zastrzeżeń co do szczególnego traktowania dokumentów objętych tajemnicą adwokacką.

Analizując treść nakazu przeszukania Trybunał odnotował, że został sformułowany w bardzo ogólny sposób, pozwalając na zatrzymanie „każdej rzeczy lub dokumentu” mającego znaczenie dla sprawy 7806. Nakaz przeszukania nie zawierał żadnych informacji o stanie sprawy, nie wskazywał precyzyjnie celu przeszukania, ani powodów które uzasadniałyby podejrzenie, że w mieszkaniu skarżącego zostaną znalezione dowody popełnienia przestępstwa. Trybunał odnotował, że dopiero w czasie przeszukania doprecyzowano, o jakie dowody chodzi, wzywając skarżącego do wydania dokumentów związanych z działalnością określonych spółek. Funkcjonariusze policji nie uzasadnili jednak w żaden sposób dlaczego dokumenty te miałyby się znajdować u skarżącego, mimo że nie pełnił on we wspomnianych spółkach żadnej funkcji. Zdaniem Trybunału późniejsza kontrola sądowa zasadności i legalności przeszukania nie niweluje braku należytego uzasadnienia nakazu przeszukania, tym bardziej, że sąd rozpatrujący zażalenie skarżącego nie wskazał związku zatrzymanych dokumentów ze sprawą 7806. Dlatego też w opinii Trybunału organy krajowe nie przedstawiły „odpowiednich” i „wystarczających” powodów dla przeprowadzenia przeszukania w mieszkaniu skarżącego.

Trybunał przyjrzał się także sposobowi przeprowadzenia przeszukania. Podkreślił, że doszło do zatrzymania dokumentów w żaden sposób nie dotyczących wspomnianych spółek. Wśród zatrzymanych dowodów były m.in.: komputer, prywatny notes skarżącego, pełnomocnictwo udzielone skarżącemu przez klienta w sprawie cywilnej nie związanej ze śledztwem czy projekt pisma procesowego w innej sprawie. Trybunał podkreślił ponownie, że nie zostały uruchomione żadne środki ochrony tajemnicy zawodowej wiążącej skarżącego. Trybunał wskazał w tym miejscu przykładowo na możliwe sposoby ochrony tajemnicy: zakaz zatrzymania dokumentów zawierających tajemnicę adwokacką, czy obecność niezależnego obserwatora przeszukania, który dokonałby wskazania dokumentów zawierających tajemnicę adwokacką (por. wyrok w sprawie *Sallinen and others przeciwko Finlandii* z dnia 27 września 2005 r., skarga nr 50882/99, § 89).

Mając na uwadze zakres przeszukania Trybunał uznał, że czynność ta ingerowała w tajemnicę zawodową w tak drastyczny sposób, że należy ją uznać za nieproporcjonalną do celu, który miała realizować. Trybunał podkreślił, że ingerencja w tajemnicę zawodową prawnika może wywierać negatywne skutki na prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości i na prawa gwarantowane przez art. 6 Konwencji.

W konkluzji Trybunał stwierdził, że przeszukanie mieszkania skarżącego było przeprowadzone bez podania odpowiedniego i wystarczającego uzasadnienia i nie towarzyszyły mu gwarancje ochrony tajemnicy zawodowej. Trybunał podkreślił, że skarżący nie miał w postępowaniu karnym statusu podejrzanego, reprezentował zaś podejrzanych w tej samej sprawie karnej. Wszystkie wskazane okoliczności przyczyniły się do uznania, że przeszukanie nie było „konieczne w społeczeństwie demokratycznym”, doszło więc do naruszenia art. 8 Konwencji.

4.2. W kwestii zarzutu naruszenia prawa do poszanowania mienia

Drugi zarzut skarżącego dotyczył naruszenia art. 1 Pierwszego Protokołu do Konwencji, który stanowi:

Każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę oraz zgodnie z ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego.

Powyższe postanowienia nie będą jednak w żaden sposób naruszać prawa państwa do stosowania takich ustaw, jakie uzna za konieczne do uregulowania sposobu korzystania z własności zgodnie z interesem powszechnym lub w celu zabezpieczenia uiszczania podatków bądź innych należności lub kar pieniężnych.

Trybunał rozważył, czy zatrzymanie i zabezpieczenie komputera skarżącego w charakterze dowodu stanowi ingerencję w prawo do poszanowania jego mienia, która jest uzasadniona działaniami podjętymi „w interesie publicznym” w rozumieniu art. 1 Pierwszego Protokołu do Konwencji.

Trybunał przypomniał, że **każda ingerencja w prawo do poszanowania mienia musi być legalna, tzn. przewidziana przez prawo, które jest wystarczająco „dostępne”, precyzyjne i przewidywalne** (por. wyrok z dnia 9 czerwca 2005 r. w sprawie *Baklanov przeciwko Rosji*, skarga nr 68443/01, §§ 39 – 40). Chociaż Trybunał nabrał pewnych wątpliwości co do jakości prawa rosyjskiego regulującego zatrzymanie rzeczy jako dowodu w sprawie, postanowił nie badać tego zagadnienia głębiej, gdyż doszedł do wniosku, że zabezpieczenie komputera skarżącego stanowiło nieproporcjonalną ingerencję w jego prawo do poszanowania mienia.

W tym względzie Trybunał zauważył, że **rosyjskie organy procesowe nie dokonały prawidłowego wyważenia dóbr: z jednej strony ochrony interesu publicznego a z drugiej – ochrony fundamentalnych praw skarżącego. Godny ochrony cel można było osiągnąć używając mniej drastycznych środków**. Trybunał podkreślił, że bez wątpienia komputer skarżącego sam w sobie nie stanowił narzędzia popełnienia jakiegokolwiek przestępstwa, ani nie stanowił przedmiotu używanego wskutek czynu zabronionego (por. wyrok z dnia 24 marca 2006 r. w sprawie *Frizen przeciwko Rosji*, skarga nr 58254/00, §§ 29 – 31). Dla potrzeb postępowania karnego dowód stanowiła jedynie zawartość tego komputera. Skoro, jak to stwierdził sąd krajowy, zawartość ta została zbadana przez organ procesowy, a wydruki zachowanych na dysku dokumentów zostały załączone do akt sprawy, to nie istniały żadne uzasadnione powody dla przetrzymywania komputera skarżącego jako dowodu rzeczowego przez okres sześciu lat. Trybunał podkreślił, że komputer ten stanowił narzędzie pracy skarżącego. Jego zatrzymanie nie tylko spowodowało prywatne niedogodności dla skarżącego, ale także utrudniło mu działalność zawodową. Trybunał jednogłośnie orzekł, że doszło do naruszenia prawa skarżącego do poszanowania mienia.

4.3. W kwestii zarzutu naruszenia prawa do skutecznego środka odwoławczego

Trybunał nie miał także wątpliwości, że w sprawie doszło do naruszenia prawa skarżącego do skutecznego środka odwoławczego w odniesieniu do jego prawa do poszanowania mienia. Trybunał stwierdził, że sądy krajowe rozpatrujące zażalenia skarżącego na przeszukanie uznały brak swojej kompetencji do badania zasadności zabezpieczenia jego komputera jako dowodu rzeczowego w sprawie. Przypomniał też swoje wcześniejsze orzecznictwo, w którym **prawo odwołania się do prokuratora nadrzędnego od decyzji prokuratora zostało uznane za środek niespełniający wymogów „skutecznego środka odwoławczego” w rozumieniu art. 13 Konwencji** (por. wyrok z dnia 26 lipca 2001 r. w sprawie *Horvat przeciwko Chorwacji*, skarga nr 51585/99, § 47).

Orzeczenie Trybunału w odniesieniu do wszystkich zarzutów skarżącego zapadło jednogłośnie. Skarżący nie zgłosił żadnych roszczeń odszkodowawczych, dlatego też Trybunał nie zasądził na jego rzecz żadnej kwoty.

Paljic przeciwko Niemcom – wyrok Piątej Sekcji ETPCz z dnia 1 lutego 2007 r., skarga nr 78041/01 (**kluczowe zagadnienia**: przewidywalność kryteriów badania dopuszczalności skargi kasacyjnej a prawo dostępu do sądu zagwarantowane w art. 6 Konwencji).

Znaczenie orzeczenia dla polskiego prawa

Trybunał nie stwierdził w omawianej sprawie naruszenia art. 6 Konwencji. Jednak już sam fakt, że badał przewidywalność zastosowanych przez Sąd Najwyższy Niemiec kryteriów dopuszczalności skargi kasacyjnej z punktu widzenia prawa do sądu, jest wart odnotowania. Orzeczenie to dowodzi, że **zastosowanie nowych, nieznanych w dotychczasowym orzecznictwie kryteriów dopuszczalności skargi kasacyjnej, które „zaskakują” skarżącego, może być potencjalnie postrzegane w kategoriach naruszenia prawa do sądu.**

W kontekście omówionego poniżej orzeczenia warto odnotować, że przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka toczy się postępowanie w sprawie skargi nr 43643/04 skierowanej przeciwko Polsce, w której jeden z zarzutów dotyczy naruszenia prawa do rzetelnego procesu wskutek oddalenia przez Sąd Najwyższy kasacji skarżącego jako oczywiście bezzasadnej bez sporządzenia uzasadnienia tego orzeczenia.

1. Stan faktyczny sprawy

W sierpniu 1994 r. skarżącemu, który był zatrudniony jako pracownik fizyczny w ośrodku dla osób z problemami psychicznymi, postawiono zarzut dopuszczenia się czynności seksualnych wobec osoby chorej psychicznie. Zarzuty obejmowały dwa czyny seksualne wobec U.: jeden popełniony w bliżej nieokreślonym dniu w końcu roku 1993 i drugi, którego skarżący miał się dopuścić dnia 12 lipca 1994 r. W toku pierwszego rozpoznania sprawy przez sąd pierwszej instancji doszło do wydania wyroku skazującego skarżącego za popełnienie obu czynów. Wyrok ten został uchylony. W toku ponownego rozpoznawania sprawy skarżącego, po przeprowadzeniu sześciu rozpraw i zasygnalizowaniu stronom postępowania, że możliwa jest zmiana kwalifikacji prawnej czynów zarzucanych skarżącemu, sąd, na wniosek prokuratora, postanowił umorzyć postępowanie w odniesieniu do pierwszego z zarzutów. Protokół rozprawy nie zawierał żadnych stwierdzeń, które uzasadniały podjęcie tej decyzji.

Dnia 17 grudnia 1999 r. skarżący został uznany winnym dopuszczenia się czynu objętego drugim zarzutem i skazany na karę dwóch lat pozbawienia wolności. Wykonanie kary zostało zawieszona na okres próby. Ustalenia faktyczne poczynione przez sąd oparte były głównie na zeznaniach samej pokrzywdzonej. W wyroku skazującym nie zawarto żadnego uzasadnienia dla umorzenia postępowania w odniesieniu do pierwszego z zarzutów.

Dnia 20 grudnia 1999 r. obrońca skarżącego wniósł kasację od tego wyroku. Zarzucał w niej m. in. błąd w procedowaniu polegający na niesporządzeniu uzasadnienia postanowienia o umorzeniu postępowania w odniesieniu do pierwszego zarzutu. Powody tej decyzji nie zostały podane także w wyroku skazującym skarżącego. Zdaniem jego obrońcy powody umorzenia postępowania w odniesieniu do pierwszego z zarzutów mogły mieć istotne znaczenie dla oceny wiarygodności zeznań pokrzywdzonej U., skoro oba zarzuty dotyczyły tego samego rodzaju czynów zabronionych.

Dnia 30 maja 2000 r. Sąd Najwyższy Republiki Federalnej Niemiec odrzucił kasację skarżącego jako niedopuszczalną z powodu tego, że nie przedstawił on w sposób wystarczający okoliczności faktycznych sprawy, jak tego wymaga art. 344 § 2 niemieckiego k.p.k. Sąd Najwyższy uznał, że na podstawie dostarczonych przez skarżącego informacji nie jest w stanie ustalić, czy w sprawie doszło do naruszenia prawa procesowego. Stwierdził, że w kasacji brakuje wskazania, jakie powody umorzenia postępowania w odniesieniu do pierwszego z zarzutów były rozważane w czasie rozprawy, na której podjęta została decyzja o umorzeniu. Podkreślił też, że co do zasady nie umarza się postępowania na podstawie art. 154 § 2 niemieckiego k.p.k. bez wskazania powodów ku temu, pomimo że nie istnieje obowiązek zapisywania ich w protokole rozprawy. Jednak w wyjątkowym przypadku, gdy takie powody nie zostały podane ustnie na rozprawie, zadaniem wnoszącego skargę kasacyjną jest wyraźne wskazanie, że sąd orzekający w sprawie nie podał żadnych innych powodów umorzenia.

Dnia 7 września 2000 r. skarżący złożył skargę konstytucyjną, w której zarzucił Sądowi Najwyższemu zastosowanie w jego sprawie nowych, nieznanych dotąd w orzecznictwie, a więc nieprzewidywalnych kryteriów dopuszczalności skargi kasacyjnej. Skarżący argumentował, że w dotychczasowym orzecznictwie SN wymagał powoływania się na ustne stwierdzenia wypowiedziane na rozprawie tylko wtedy, gdy były one zapisane w protokole. Niemiecki Trybunał Konstytucyjny dnia 15 października 2000 r. odrzucił skargę konstytucyjną skarżącego.

2. Zarzuty skarżącego

Skarżący zarzucił naruszenie przez Sąd Najwyższy Niemiec jego prawa do rzetelnego procesu przez zastosowanie do oceny dopuszczalności jego skargi kasacyjnej nowych, nieprzewidywalnych kryteriów oceny dopuszczalności.

3. Prawo krajowe

Niemiecki k.p.k. reguluje w art. 344 § 1 wymóg uzasadniania skargi kasacyjnej. Przepis ten stanowi, że skarżący powinien zdefiniować zakres swojej skargi kasacyjnej i uzasadnić ją. Uzasadnienie musi wskazywać, czy powodem zaskarżenia wyroku jest naruszenie prawa procesowego, czy też naruszenie innych przepisów. Jak wynika z art. 344 § 2 niemieckiego k.p.k., w przypadku powołania się na naruszenie prawa procesowego należy wskazać fakty uzasadniające istnienie naruszenia. W orzecznictwie niemieckiego Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd, że wymóg uzasadnienia skargi kasacyjnej w przypadku powoływania się na naruszenie prawa procesowego jest spełniony, jeżeli okoliczności sprawy są przedstawione w sposób całościowy i szczegółowy, pozwalający na ustalenie w oparciu o samą treść skargi, czy w sprawie doszło do naruszenia prawa procesowego. W swoim orzecznictwie niemiecki SN ukształtował też szczególne wymogi uzasadniania skarg kasacyjnych, których autorzy powołują się na naruszenie prawa procesowego.

Dnia 25 stycznia 2005 r. niemiecki Trybunał Konstytucyjny badał, czy ukształtowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego Niemiec warunki dopuszczalności skargi kasacyjnej opartej o zarzut naruszenia prawa procesowego są zgodne z Konstytucyjną gwarancją efektywnej ochrony prawnej i prawem dostępu do sądu. Trybunał Konstytucyjny uznał, że interpretacja art. 344 § 2 niemieckiego k.p.k. przyjęta w orzecznictwie Sądu Najwyższego służy ochronie tegoż sądu przed napływem nieuzasadnionych skarg kasacyjnych, co w dalszej perspektywie ma na celu poprawę ochrony prawnej obywateli. Niemiecki TK uznał, że jest ona zgodna z Konstytucją Niemiec.

4. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

Trybunał rozpatrywał zarzut skarżącego w kategoriach ewentualnego naruszenia prawa dostępu do sądu, które stanowi jeden z elementów zasady rzetelnego procesu. Przypomniął, że prawo to nie ma charakteru absolutnego, dlatego też **państwa strony Konwencji posiadają pewien zakres swobody w decydowaniu o wprowadzeniu do prawa krajowego np. warunków dopuszczalności skargi odwoławczej. Jednakże, wszelkie ograniczenia w dostępie do sądu powinny być wprowadzane w określonym, usprawiedliwionym celu i winny być proporcjonalne do tego celu. W szczególności ograniczenia w dostępie do sądu nie mogą naruszać istoty prawa do sądu** (tu Trybunał powołał się na wcześniejsze orzeczenia w sprawach: *Levages Prestations Services przeciwko Francji*, wyrok z dnia 23 października 1996 r., skarga nr 21920/93, § 40; *Związek Nauczycielstwa Polskiego przeciwko Polsce*, wyrok z dnia 21 września 2004 r., skarga nr 42049/98).

Trybunał najpierw przypomniał, że zakres zastosowania wymogów rzetelnego procesu do postępowania przed sądami odwoławczymi jest uzależniony od szczególnych cech tegoż postępowania i jego funkcji w toku całego postępowania przed sądami krajowymi. Tak więc **warunki dopuszczalności skargi opartej jedynie o zarzut naruszenia prawa mogą być bardziej restrykcyjne niż warunki dopuszczalności klasycznej skargi apelacyjnej, w ramach której bada się także prawidłowość ustaleń faktycznych** (por. np. *Brualla Gómez de la Torre przeciwko Hiszpanii*, wyrok z dnia 19 grudnia 1997 r., skarga nr 26737/95, § 37).

Trybunał podkreślił ponadto, że **w pierwszej kolejności to sądy krajowe są uprawnione do dokonywania wykładni prawa krajowego, w tym w szczególności prawa regulującego wymogi proceduralne określonych działań prawnych**. Trybunał stwierdził, że **jego zadanie ogranicza się do dokonywania oceny zgodności z Konwencją skutków takiej interpretacji prawa dokonywanej przez sądy krajowe** (por. wyrok z dnia 26 października 2000 r., *Leoni przeciwko Włochom*, skarga nr 43269/98).

Odnosząc wspomniane kryteria do okoliczności sprawy, Trybunał zbadał, czy zastosowane przez niemiecki Sąd Najwyższy przesłanki badania dopuszczalności skargi kasacyjnej skarżącego były dla niego „przewidywalne”, oraz czy skutki niepełnego uzasadnienia jego skargi kasacyjnej w postaci odmowy przyjęcia jej do rozpoznania nie stanowiły nieproporcjonalnego ograniczenia prawa dostępu do sądu.

W ramach badania pierwszego zagadnienia Trybunał rozważył, czy orzecznictwo, na które powołał się Sąd Najwyższy Niemiec odmawiając przyjęcia skargi konstytucyjnej do rozpoznania, pozwala uznać przyczyny tej decyzji za „przewidywalne” dla skarżącego. Trybunał stwierdził, że wcześniejsze orzecznictwo niemieckiego Sądu Najwyższego nie dotyczyło co prawda identycznej sytuacji faktycznej (zarzutu naruszenia prawa procesowego wskutek odstąpienia od uzasadnienia postanowienia o częściowym umorzeniu postępowania), jednak jasno wynikał z niego obowiązek prezentowania w skardze kasacyjnej także tych faktów, które wynikały z ustnych wypowiedzi uczestników postępowania poczynionych podczas rozprawy, nawet jeżeli nie zostały one zapisane w protokole rozprawy.

Dlatego też Trybunał uznał, że nie podziela poglądu skarżącego jakoby Sąd Najwyższy Niemiec zastosował w jego sprawie wymogi dopuszczalności skargi kasacyjnej nieznanne we wcześniejszym orzecznictwie w taki sposób, który czyniłby decyzję tego sądu nieprzewidywalną dla skarżącego.

W drugiej kolejności Trybunał zbadał, czy uznanie skargi kasacyjnej skarżącego za niedopuszczalną z powodu niepełnego jej uzasadnienia stanowiło nadmierne, nieproporcjonalne ograniczenie jego prawa dostępu do sądu. Trybunał stwierdził, że warunki dopuszczalności skargi kasacyjnej przewidziane w niemieckim prawie karnym procesowym są dość łatwe do spełnienia. Zwrócił także uwa-

gę na fakt, że w toku postępowania kasacyjnego skarżący był reprezentowany przez obrońcę, zgodnie z wymogiem przymusu adwokackiego w postępowaniu kasacyjnym, przewidzianym w niemieckim k.p.k. W tych okolicznościach Trybunał uznał, że stosowanie przez niemiecki Sąd Najwyższy bardziej restrykcyjnych wymogów formalnych dopuszczalności skarg kasacyjnych, służące prawidłowemu sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, jest uzasadnione.

Trybunał odnotował także, że Sąd Najwyższy Niemiec domagał się od skarżącego wykazania, iż przyczyny umorzenia postępowania co do pierwszego zarzutu mogły mieć wpływ na końcowy wyrok w sprawie. Zdaniem Trybunału, uwzględniając okoliczności sprawy, wymóg ten może być uznany za zbyt formalistyczny i daleko idący.

Trybunał orzekł jednogłośnie, że nie doszło do naruszenia prawa skarżącego do rzetelnego procesu.

WYBRANE PIŚMIENNICTWO NA TEMAT ORZECZNICTWA ETPCz
W SPRAWACH KARNYCH ORAZ ZAGADNIENŃ OGÓLNYCH DOTYCZĄCYCH ETPCz
ZA OKRES 1 stycznia – 30 czerwca 2007 r.

1. Gałązka M., Wiak K., *Glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 20 marca 2007 r. w sprawie Alicja Tysiąc przeciwko Polsce (nr skargi 5410/03)*, Przegląd Sejmowy Nr 3/2007;
2. Królikowski M., *Glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 20 marca 2007 r. w sprawie Alicja Tysiąc przeciwko Polsce (nr skargi 5410/03)*, Przegląd Sejmowy Nr 3/2007;
3. Miara Ł., *Uzasadnianie postanowień o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania z punktu widzenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Biuletyn Biura Informacji Rady Europy Nr 4/2006;
4. Nowicki M. A., *Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa (lipiec – wrzesień 2006 r.)*, Palestra Nr 1-2/2007;
5. Nowicki M. A., *Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa (1 października – 31 grudnia 2007 r.)*, Palestra Nr 3-4/2007;
6. Nowicki M. A., *Europejski Trybunał Praw Człowieka – przegląd orzecznictwa (styczeń – marzec 2007 r.)*, Palestra Nr 5-6/2007;
7. Pawłowska N., *Prawo podmiotowe więźniów do powierzchni mieszkalnej*, Państwo i Prawo Nr 6/2007;
8. Sieńczyło-Chlebicz J., *Dozwolona krytyka prasowa osób pełniących funkcje publiczne w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Europejski Przegląd Sądowy Nr 4/2007;
9. Słupska-Uczkiewicz B., *Zasada domniemania niewinności fundamentem rzetelnego procesu karnego*, Palestra Nr 3-4/2007;
10. Zubik M., *Ochrona prawna początku życia człowieka w rozwiązaniach międzynarodowych i konstytucyjnych w Europie*, Przegląd Sejmowy Nr 3/2007;
11. Zupančič B. M., Callewaert J., *Relationship of the Framework Decision to the ECHR: Towards the fundamental principles of criminal procedure*, ERA Forum Nr 2/2007.

CZĘŚĆ B

BI – Orzecznictwo ETS związane z problematyką prawnokarną⁸

W pierwszym półroczu 2007 r. ETS wydał dwa ważne wyroki dotyczące interpretacji i ważności decyzji ramowych. Pierwszy z nich to wyrok z dnia 3 maja 2007 r. w sprawie C-303/05 (Advocaten voor de Wereld VZW - omówiony w Biuletynie Prawa Karnego Nr 10/07), dotyczący ważności decyzji ramowej w sprawie europejskiego nakazu aresztowania. Drugi wyrok, omówiony poniżej, dotyczy interpretacji decyzji ramowej w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym.

Sprawa C-467/05 – wyrok ETS z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie pytania prejudycjalnego włoskiego sędziego do spraw śledztwa w związku z postępowaniem karnym przeciwko Giovanniemu Dell’Orto (**kluczowe zagadnienia:** pojęcie „pokrzywdzonego” w rozumieniu decyzji ramowej w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym).

1. Stan faktyczny sprawy

Dnia 4 maja 1999 r. sędzia do spraw śledztwa w Tribunale di Milano wydał orzeczenie kończące w sposób ugodowy postępowanie karne prowadzone przeciwko G. Dell’Orto. Został on skazany na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem jej wykonania oraz grzywnę. Wyrok ten nie zawierał żadnego rozstrzygnięcia w przedmiocie zabezpieczonej w toku postępowania kwoty 1 064 069,78 euro. Celem zabezpieczenia tej kwoty było zagwarantowanie zaspokojenia roszczeń odszkodowawczych spółki Saipem, która poniosła szkody majątkowe wskutek przestępczej działalności G. Dell’Orto i miała status powoda cywilnego w toku postępowania karnego. Orzeczenie z dnia 4 maja 1999 r. uprawomocniło się dnia 5 czerwca 2000 r.

Tymczasem dnia 3 grudnia 1999 r. Tribunale di Milano postanowił zwrócić Saipem kwotę zabezpieczoną w toku postępowania karnego. Postanowienie to zostało następnie uchylone przez Najwyższy Sąd Kasacyjny Włoch w dniu 8 listopada 2001 r. Sąd ten stwierdził, że wobec braku rozstrzygnięcia w przedmiocie zabezpieczonej kwoty w orzeczeniu z dnia 4 maja 1999 r., Tribunale di Milano nie był właściwy do orzekania o jej zwrocie spółce Saipem.

Powołując się na treść wyroku z dnia 8 listopada 2001 r. Dell’Orto wniósł do sądu o nakazanie spółce Saipem zwrotu wspomnianej kwoty. Argumentował on, że powinna być ona ponownie zabezpieczona do czasu wydania rozstrzygnięcia w przedmiocie jej ewentualnego zwrotu na rzecz Saipem a zgodnie z art. 263 ust. 3 włoskiego k.p.k., o ewentualnym zwrocie zabezpieczonej kwoty powinien zdecydować sąd cywilny w incydentalnym postępowaniu cywilnym.

⁸ Przy omawianiu orzeczeń korzystano z ich polskiej wersji językowej dostępnej na stronie internetowej Trybunału pod adresem: www.curia.eu Fragmenty prezentacji wyróżnione czcionką pochyłą stanowią cytaty z publikowanych przez Trybunał polskich tekstów orzeczeń.

Dnia 18 lipca 2003 r. sędzia do spraw śledztwa Tribunale di Milano przekazał sprawę sądowi cywilnemu, ale decyzja ta została uchylona przez Najwyższy Sąd Kasacyjny Włoch i przekazana do ponownego rozpoznania temu samemu sądowi. Sąd Najwyższy orzekł, że zgodnie z art. 263 ust. 3 CPP spór dotyczący własności zajętego majątku rozstrzyga sąd cywilny w ramach postępowania incydentalnego. Nie wyklucza to jednak właściwości sądu karnego w przedmiocie zastosowania środków służących zabezpieczeniu tego majątku do momentu zakończenia sporu dotyczącego jego własności, w taki sposób, że do sędziego do spraw śledztwa Tribunale di Milano należy „*zastosowanie środków stosownych dla zabezpieczenia kwoty, która w międzyczasie została zwrócona Saipem*”.

W rezultacie sprawa powróciła do sędziego do spraw śledztwa Tribunale di Milano, który skierował do ETS pytanie prejudycjalne. Sąd ten kwestionował istnienie „sporu dotyczącego własności” zabezpieczonej kwoty i tym samym właściwość sądu cywilnego do orzekania o jej ewentualnym przekazaniu Saipem. Zdaniem sądu zadającego pytanie prejudycjalne przeszkoda do wypłacenia Saipem zabezpieczonej kwoty ma charakter czysto proceduralny: brak jest bowiem wyraźnie przewidzianej prawem kompetencji sądu orzekającego w postępowaniu wykonawczym do rozstrzygnięcia w przedmiocie zwrotu pokrzywdzonymu kwot zajętych celem zabezpieczenia, jeżeli wyrok skazujący został wydany w trybie mediacyjnym (na podstawie art. 444 włoskiego k.p.k.) i nie zawierał rozstrzygnięcia w tym zakresie.

Sąd pytający powziął wątpliwość, czy możliwe jest w rozpatrywanej przez niego sprawie zastosowanie interpretacji prawa krajowego zgodnej z decyzją ramową w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym, w szczególności tych jej postanowień, które stanowią o konieczności szybkiego zaspakajania roszczeń odszkodowawczych pokrzywdzonych w postępowaniu karnym. Wątpliwości te doprowadziły sędziego do spraw śledztwa do zadania pytania prejudycjalnego o to, czy decyzja ramowa, interpretowana w świetle art. 12 i 17 dyrektywy 2004/80/WE, odnosi się także do pokrzywdzonych osób prawnych, czy tylko do pokrzywdzonych osób fizycznych. Sędzia do spraw śledztwa sformułował następujące pytania prejudycjalne:

- „1) *Czy zasady wyrażone w art. 2 i 9 decyzji ramowej [...] można stosować w ramach postępowania karnego w ogólności w stosunku do każdej osoby dotkniętej przestępstwem na podstawie przepisów art. 1 i nast. dyrektywy [...] lub innych przepisów prawa wspólnotowego?*
- 2) *Czy zasady wyrażone w art. 2 i 9 decyzji ramowej [...] można stosować w ramach postępowania karnego wykonawczego następującego po uprawomocnieniu się wyroku skazującego (a zatem także po wymierzeniu kary na podstawie art. 444 włoskiego kodeksu postępowania karnego) do każdej osoby dotkniętej przestępstwem na podstawie przepisów art. 1 i nast. dyrektywy [...] lub innych przepisów prawa wspólnotowego?”.*

2. Prawo mające zastosowanie w sprawie

Przepis art. 1 decyzji ramowej w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym (Dz. U. L 83 z 22 marca 2001 r., s. 1). stanowi:

„Dla celów niniejszej Decyzji ramowej:

- a) *»ofiara« oznacza osobę fizyczną, która doznała szkody, włączając w to uszkodzenie ciała lub szkodę psychiczną, cierpienie emocjonalne lub stratę ekonomiczną, spowodowane bezpośrednio przez działania lub zaniechania stanowiące naruszenie prawa karnego państwa członkowskiego; [...]*
- c) *»postępowanie karne« należy rozumieć zgodnie z prawem krajowym, które ma zastosowanie;*

- d) *»postępowanie« należy interpretować szeroko, obejmując nim oprócz postępowania karnego także wszelkie kontakty ofiar z jakąkolwiek władzą, służbą publiczną lub organizacją udzielającą wsparcia ofiarom w związku z ich sprawą, przed, w trakcie lub po procesie karnym;*

[...]”.

Art. 2 decyzji ramowej przewiduje:

„1. Każde państwo członkowskie w swoim systemie prawa karnego zapewnia ofiarom rzeczywistą i odpowiednią rolę. Państwo kontynuuje wszelkie wysiłki zmierzające do zapewnienia, aby ofiary w trakcie postępowania traktowane były z należyтым poszanowaniem godności jednostki, a także uznaje prawa oraz uzasadnione interesy ofiar, w szczególności w ramach [postępowania] karnego.

2. Każde państwo członkowskie zapewnia szczególnie wrażliwym ofiarom szczególne traktowanie jak najlepiej odpowiadające ich sytuacji”.

Zgodnie z art. 8 ust. 1 decyzji ramowej:

„Każde państwo członkowskie zapewnia odpowiedni poziom ochrony ofiarom oraz, gdzie właściwe, ich rodzinom lub osobom mającym pozycję zbliżoną do rodziny, w szczególności w odniesieniu do ich bezpieczeństwa i ochrony ich prywatności, w sytuacjach, gdzie właściwe władze uznają, że istnieje poważne ryzyko odwetu lub niezbity dowód poważnego zamiaru naruszenia ich prywatności”.

Zgodnie z art. 9 decyzji ramowej:

„1. Każde państwo członkowskie zapewnia ofiarom czynów przestępczych uprawnienia do uzyskania w rozsądnym okresie czasu decyzji w sprawie wynagrodzenia przez przestępcę szkody w toku postępowania karnego, z wyjątkiem takich sytuacji, gdy w konkretnych sprawach prawo krajowe umożliwia przyznanie odszkodowania w inny sposób.

[...]”.

3. Jeżeli nie będzie to pilnie wymagane dla potrzeb postępowania karnego, możliwą do odzyskania własność należącą do ofiar, przejętą w toku postępowania karnego, zwraca się im bez zwłoki”.

Wspomniana przez sąd zadający pytanie prejudycjalne dyrektywa Rady 2004/80/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. odnosząca się do kompensaty dla ofiar przestępstw w odnośnych uregulowaniach stanowi:

Art. 12

„1. Zasady w sprawie dostępu do kompensaty w sytuacjach transgranicznych ustanowione w niniejszej dyrektywie funkcjonują w oparciu o systemy państw członkowskich dotyczące kompensaty dla ofiar umyślnych przestępstw z użyciem przemocy popełnionych na ich odpowiednich terytoriach.

2. Wszystkie państwa członkowskie zapewniają, że ich przepisy krajowe przewidują istnienie systemu kompensaty dla ofiar umyślnych przestępstw z użyciem przemocy popełnionych na ich odpowiednich terytoriach, który gwarantuje sprawiedliwą i odpowiednią kompensatę dla ofiar”.

Art. 17

„Niniejsza dyrektywa nie stanowi przeszkody dla państw członkowskich w takim zakresie, w jakim takie przepisy będą zgodne z niniejszą dyrektywą, do:

- a) wprowadzenia lub utrzymania przepisów korzystniejszych dla ofiar przestępstw lub wszelkich innych osób dotkniętych przestępstwami;
- b) wprowadzenia lub zachowania przepisów w celu kompensaty dla ofiar przestępstw popełnionych poza ich terytorium, lub dla wszelkich innych osób dotkniętych takimi przestępstwami, z zastrzeżeniem warunków, które państwa członkowskie mogą w tym celu określić”.

Zgodnie z art. 263 włoskiego kodeksu postępowania karnego, zmienionego ustawą nr 134 z dnia 12 czerwca 2003 r. (zwanego dalej „CPP”):

„1. Zwrot mienia zajętego celem zabezpieczenia orzeka sąd w postanowieniu, jeżeli nie istnieje żadna wątpliwość co do tego, do kogo on należy.

[...]

3. W przypadku sporu dotyczącego własności mienia zajętego celem zabezpieczenia, sąd przekazuje rozstrzygnięcie w zakresie zwrotu właściwemu miejscowo sądowi cywilnemu pierwszej instancji, utrzymując na ten czas zabezpieczenie mienia w mocy.

[...].

6. Jeżeli od orzeczenia nie przysługują już żadne środki zaskarżenia, sąd egzekucyjny zarządza zwrot mienia”.

3. Odpowiedź ETS na pytanie prejudycjalne

W pierwszej kolejności ETS ustosunkował się do zarzutów dotyczących dopuszczalności pytania prejudycjalnego, sformułowanych przez interweniujące państwa.

Jeden z tych zarzutów dotyczył tego, że sąd włoski wskazał art. 234 TWE jako podstawę prawną pytania prejudycjalnego, podczas gdy pytania dotyczące interpretacji decyzji ramowych powinny być oparte na art. 35 ust. 1 TUE. Trybunał odrzucił ten zarzut przypominając, że tryb prejudycjalny przewidziany w art. 234 TWE może być stosowany do postanowień tytułu VI TUE, jeżeli są spełnione warunki określone w art. 35 TUE. W omawianej sprawie wszystkie te warunki zostały spełnione, zatem nie może być mowy o niedopuszczalności pytania prejudycjalnego. Trybunał przypomniał, że:

„... okoliczność, że postanowienie odsyłające nie wymienia art. 35 UE, lecz odwołuje się do art. 234 WE, nie powoduje sama w sobie niedopuszczalności wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Jest tak tym bardziej z tego powodu, że traktat UE nie przewiduje ani w sposób wyraźny, ani też domyślny formy, w której sąd krajowy powinien złożyć wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym (zob. przez analogię, w odniesieniu do art. 234 WE, wyrok z dnia 6 kwietnia 1962 r. w sprawie 13/61 de Geus, Rec. str. 89, 102).”

Trybunał odrzucił także sformułowane przez niektóre państwa zarzuty niewystarczającego określenia ram faktycznych i prawnych wniosku prejudycjalnego uznając informacje zawarte we wniosku za wystarczające do udzielenia odpowiedzi sądowi włoskiemu. Odniósł się również do zarzutu hipotetycznego charakteru pytania prejudycjalnego. ETS przypomniał, że domniemanie przydatności odpowiedzi na pytanie prejudycjalne może być obalone tylko w wyjątkowych przypadkach: *„gdy oczywiste jest, że wnioskowana wykładnia przepisów prawa Unii, o które chodzi w pytaniach, nie ma żadnego związku z realiami bądź przedmiotem sporu głównego lub gdy zagadnienie ma charakter hipotetyczny bądź gdy Trybunał nie dysponuje danymi dotyczącymi faktów lub prawa niezbędnych do udzielenia użytecznej odpowiedzi na zadane mu pytania. Poza tymi przypadkami Trybunał*

ma co do zasady obowiązek wydania orzeczenia w przedmiocie pytań prejudycjalnych dotyczących wykładni aktów, o których mowa w art. 35 ust. 1 UE (ww. wyrok w sprawie Pupino, pkt 30)."

Udzielanie odpowiedzi na pytanie prejudycjalne ETS rozpoczął od jego przeredagowania i nadał mu następujące brzmienie: „*czy decyzję ramową należy interpretować w ten sposób, że w ramach postępowania karnego, a bardziej szczegółowo, w ramach postępowania karnego wykonawczego, następującego po uprawomocnieniu się wyroku skazującego, takiego jak w sprawie przed sądem krajowym, pojęcie „ofiary” w rozumieniu decyzji ramowej obejmuje osoby prawne, które doznały szkody spowodowane bezpośrednio przez działania lub zaniechania stanowiące naruszenie prawa karnego państwa członkowskiego.*”

Trybunał stwierdził, że uznanie osób prawnych za „ofiary” w rozumieniu decyzji ramowej stałoby w sprzeczności z brzmieniem art. 1 lit. (a) tej decyzji. Podkreślił, że także pozostałe uregulowania decyzji ramowej są tak sformułowane, iż nie pozostawiają wątpliwości co do niemożliwości ich zastosowania do ofiar przestępstw nie będących osobami fizycznymi (tu Trybunał przywołał brzmienie art. 2 i 8 decyzji ramowej).

Następnie ETS stwierdził, że na interpretację pojęcia „ofiara” na gruncie decyzji ramowej nie może mieć wpływu dokonanie jej w świetle postanowień dyrektywy. Trybunał zauważył, że „*decyzja ramowa i dyrektywa regulują odmienne dziedziny. Dyrektywa ustanawia system współpracy w celu ułatwienia ofiarom przestępstw dostępu do kompensaty w sytuacjach transgranicznych. [...] Tymczasem decyzja ramowa ma na celu zbliżenie ustawodawstw państw członkowskich w celu zabezpieczenia interesów ofiary w ramach postępowania karnego. Decyzja ramowa zmierza do zapewnienia otrzymania przez ofiarę przestępstwa odszkodowania z tytułu poniesionej przez nią szkody.*”

Trybunał uznał, że nawet przy przyjęciu takiej interpretacji postanowień dyrektywy, która pozwalałaby odnieść ją do osób prawnych, nie można mówić o wpływie dyrektywy na wykładnię decyzji ramowej. Dodatkowo Trybunał odnotował, że sytuacja faktyczna i prawna będąca podstawą zadania pytania prejudycjalnego nie wchodzi w zakres zastosowania dyrektywy.

Mając na względzie wcześniejsze argumenty, ETS udzielił następującej odpowiedzi na pytanie prejudycjalne:

"... decyzję ramową należy interpretować w ten sposób, że w ramach postępowania karnego, a bardziej szczegółowo, w ramach postępowania karnego wykonawczego, następującego po uprawomocnieniu się wyroku skazującego, takiego jak w sprawie przed sądem krajowym, pojęcie „ofiary” w rozumieniu tej decyzji ramowej nie obejmuje osób prawnych, które doznały szkody spowodowanej bezpośrednio przez działania lub zaniechania stanowiące naruszenie prawa karnego państwa członkowskiego."

Połączone sprawy C-338/04, C-359/04 i C-360/04 – wyrok ETS z dnia 6 marca 2007 r. w sprawie pytań prejudycjalnego sądów włoskich zadanych w związku z postępowaniami karnym przeciwko Massimilianowi Placanice, Christianowi Palazzese i Angelowi Sorricchiowi (**kluczowe zagadnienia**: niedopuszczalność użycia sankcji karnej za niedopełnienie sprzecznego z prawem wspólnotowym obowiązku uzyskania koncesji na określoną działalność).⁹

⁹ W omówieniu orzeczenia zostaną pominięte te jego aspekty, które nie mają związku z prawem karnym.

1. Stan faktyczny sprawy

Wszyscy trzej oskarżeni prowadzili działalność polegającą na zarządzaniu „centrami transmisji danych” (dalej: CTD). Oferowały one możliwość łączenia się z serwerem spółki akcyjnej Stanley, mieszczącym się w Zjednoczonym Królestwie, za pośrednictwem którego można było brać udział w zakładach bukmacherskich. Forma Stanley oferowała na rynku włoskim swe usługi bukmacherskie właśnie za pomocą CTD, gdyż w 1999 r., w czasie organizowania przez władze włoskie przetargu na usługi bukmacherskie, nie była w stanie spełnić wymogów prawa włoskiego stawianych podmiotom ubiegającym się o uzyskanie koncesji na przyjmowanie zakładów wzajemnych i gier losowych (chodziło głównie o wymóg dopuszczenia do przetargu jedynie tych spółek, których akcjonariusze mogą być w każdej chwili imiennie zidentyfikowani). Wskutek zmiany prawa włoskiego w 2002 r. wszystkie spółki kapitałowe niezależnie od ich formy prawnej mogły uczestniczyć w przetargach o udzielenie koncesji.

Wszyscy trzej oskarżeni prowadzili swą działalność bez wymaganej koncesji i bez zezwolenia policji, które jest wydawane jedynie posiadaczom koncesji. Przed rozpoczęciem działalności wystąpili oni co prawda do prefektury policji w Arti o zezwolenie, ale ich wnioski pozostały bez odpowiedzi.

Wszystkim oskarżonym zarzucono popełnienie przestępstwa z art. 4 ust. 4a ustawy w sprawie interwencji w sektorze nielegalnych gier i zakładów oraz ochrony prawidłowego przebiegu zawodów sportowych. Przepis ten zabrania pod groźbą kary prowadzenia we Włoszech zorganizowanej działalności w zakresie przyjmowania, zbierania lub ułatwiania przyjmowania czy zbierania w jakiegokolwiek formie, w tym droga elektroniczną, zakładów wszelkiego typu przez jakikolwiek podmiot we Włoszech lub za granicą, bez wymaganej koncesji lub zezwolenia. W toku postępowań karnych sądy krajowe powzięły wątpliwość, czy wspomniany przepis jest zgodny z prawem wspólnotowym, a konkretnie z art. 43 i 49 TWE dotyczącym swobody przedsiębiorczości.

W związku z tym skierowały do ETS następujące pytania prejudycjalne:

„Czy możliwa jest taka wykładnia [art. 43 akapit pierwszy WE i art. 49 akapit pierwszy WE], która pozwala państwom członkowskim na czasowe odstępstwo (na okres od 6 do 12 lat) od stosowania zasady swobody przedsiębiorczości oraz swobody świadczenia usług na terytorium Unii Europejskiej i na podjęcie wskazanych poniżej działań prawodawczych, bez naruszenia powyższych zasad:

- *udzielenie niektórym podmiotom koncesji na wykonywanie określonych rodzajów działalności polegającej na świadczeniu usług, przez okres od 6 do 12 lat, na podstawie regulacji prawnej, która wykluczała z przetargów pewne grupy kandydatów (niebędących podmiotami włoskimi);*
- *następnie zmianę tej regulacji po spostrzeżeniu, że jest ona sprzeczna z zasadami wyrażonymi w art. 43 WE i art. 49 WE, w celu umożliwienia w przyszłości wzięcia udziału w przetargach podmiotom, które były z nich uprzednio wykluczone;*
- *zaniechanie cofnięcia koncesji wydanych na podstawie poprzednio obowiązującej regulacji prawnej, która – jak wspomniano wyżej – została uznana za naruszającą zasadę swobody przedsiębiorczości i zasadę swobody świadczenia usług, i nieogłoszenie nowego przetargu na podstawie nowej regulacji, zgodnej już z powołanymi wyżej zasadami;*
- *kontynuowanie ścigania karnego podmiotów prowadzących działalność w powiązaniu z podmiotami, które [pomimo] uprawnień do wykonywania danej działalności na terenie państwa członkowskiego ich siedziby, nie mogły ubiegać się o koncesję z powodu tych ograniczeń zawartych w poprzednio obowiązujących przepisach prawnych, które zostały następnie uchylone?”.*

2. Odpowiedź ETS na pytanie prejudycjalne

W odniesieniu do ostatniej, „karnej” części pytania prejudycjalnego Trybunał stwierdził co następuje:

- „68 *O ile co do zasady ustawodawstwo karne należy do kompetencji państw członkowskich, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem prawo wspólnotowe nakłada ograniczenia na te kompetencje. Ustawodawstwo takie nie może bowiem ograniczać podstawowych wolności zagwarantowanych prawem wspólnotowym (zob. wyrok z dnia 19 stycznia 1999 r. w sprawie C-348/96 Calfa, Rec. str. I - 11, pkt 17).*
- 69 *Ponadto w świetle orzecznictwa państwa członkowskie nie mogą stosować sankcji karnych w razie uchybienia formalnościom administracyjnym, gdy dopełnienie tych formalności spotkało się z odmową lub zostało uniemożliwione przez dane państwo członkowskie z naruszeniem prawa wspólnotowego (zob. podobnie wyrok z dnia 15 grudnia 1983 r. w sprawie 5/83 Rienks, Rec. str. 4233, pkt 10 i 11.)*
- 70 *Zaś widocznym jest, że osoby takie jak oskarżeni w postępowaniach przed sądami krajowymi, jako zarządzający CTD powiązani ze spółką zarządzającą zakłady wzajemne, która jest notowana na rynkach regulowanych i ma siedzibę w innym państwie członkowskim, nie mogli w żadnym razie uzyskać wymaganej w świetle ustawodawstwa włoskiego koncesji ani zezwolenia policji, gdyż Republika Włoska z naruszeniem prawa wspólnotowego uzależniła udzielenie zezwolenia policji od posiadania koncesji, a w czasie ostatniego przetargu, związanego z postępowaniami przed sądami krajowymi, to państwo członkowskie odmówiło udzielenia koncesji spółkom notowanym na rynkach regulowanych. W tych okolicznościach Republika Włoska nie może nakładać na osoby takie jak oskarżeni w postępowaniach przed sądami krajowymi sankcji karnych za prowadzenie bez koncesji lub zezwolenia policji zorganizowanej działalności w zakresie zbierania zakładów wzajemnych.*
- 71 *Trzeba zatem stwierdzić, że art. 43 WE i 49 WE należy interpretować w ten sposób, że pozostają one w sprzeczności z uregulowaniami krajowymi, takimi jak rozpatrywane w postępowaniach przed sądami krajowymi, które przewidują zastosowanie sankcji karnych do osób takich jak oskarżeni w tych postępowaniach, w razie prowadzenia przez nie, bez wymaganej przez ustawodawstwo krajowe koncesji lub zezwolenia policji, zorganizowanej działalności w zakresie zbierania zakładów wzajemnych, jeśli osoby te nie mogły uzyskać wspomnianej koncesji lub zezwolenia policji z powodu odmowy jej udzielenia przez to państwo członkowskie, której dokonano z naruszeniem prawa wspólnotowego.”*

Pełny tekst orzeczenia dostępny pod adresem: <http://curia.europa.eu>

Komentarz

W dniu 6 marca 2007 r. ETS ogłosił jeszcze cztery inne orzeczenia dotyczące tej samej problematyki, w następujących sprawach:

- C-466/05 – *postępowanie karne przeciwko Gianluce Damonte*;
- C-397/05 – *postępowanie karne przeciwko Maria Grazia di Maggio i Salvatore Buccola*;
- C-395/05 – *postępowanie karne przeciwko Antonellowi D'Antonio, Alessandrowi D'Antonio i Rodolfowi Ramieremu*;
- C-191/06 – *postępowanie karne przeciwko Aniellowi Gallowi i Gianluce Damonte*.

We wszystkich tych sprawach Trybunał orzekł postanowieniem, wykorzystując szczególnie tryb rozpoznania wniosku prejudycjalnego przewidziany w art. 104 § 3 akapit pierwszy Regulaminu Trybunału, który stanowi:

„W przypadku gdy pytanie zadane Trybunałowi w trybie prejudycjalnym jest identyczne z pytaniem, w przedmiocie którego Trybunał już orzekał, jeżeli odpowiedź na to pytanie może zostać w sposób jednoznaczny wyprowadzona z istniejącego orzecznictwa, Trybunał może, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, w każdym czasie orzec postanowieniem z uzasadnieniem, zawierającym odesłanie do wcześniej wydanego wyroku lub do odpowiedniego orzecznictwa.”

WYBRANE PIŚMIENNICTWO NA TEMAT PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ ZA OKRES 1 stycznia – 30 czerwca 2007 r.

1. Banach-Gutierrez J., *Ochrona praw człowieka w prawie karnym Unii Europejskiej*, Prokuratura i Prawo Nr 1/2007;
2. Barcz J., *Włączenie postanowień Konwencji z Prüm do prawa UE*, Europejski Przegląd Sądowy Nr 5/2007;
3. Cullen P., Buono L., *Creating an Area of Criminal Justice in the EU: Putting Principles into Practice*, ERA Forum Nr 2/2007;
4. Czapliński W., *Konwencja z Prüm – albo Quo vadis, III filarze?* (w:) *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, red. W. Czapliński, A. Wróbel, Warszawa 2007;
5. Fichera M., Janssens Ch., *Mutual recognition of judicial decisions in criminal matters and the role of the national judge*, ERA Forum Nr 2/2007;
6. Grzelak A., *Kompetencje ETS w III filarze UE*, Europejski Przegląd Sądowy Nr 6/2007;
7. Grzelak A., *Współpraca instytucjonalna w sprawach karnych na przykładzie Eurojustu i Europejskiej Sieci Sądowej – problemy teoretyczne i praktyczne* (w:) *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, red. W. Czapliński, A. Wróbel, Warszawa 2007;
8. Herlin-Karnell E., *Recent Developments in the Area of European Criminal Law*, Maastricht Journal Nr 1/2007;
9. Kisielewska-Tracz K., Wyszogrodzka E., *Zielona Księga Komisji Europejskiej w sprawie konfliktu jurysdykcji w postępowaniu karnym*, Europejski Przegląd Sądowy Nr 6/2007;
10. Koncewicz T. T., Rybiński P., *Prawo wspólnotowe: nadciągająca fala, czy niszczący bałwan morski? Uwagi na marginesie wyroku Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich w sprawie C-176/03, Commission v. Council*, Palestra Nr 5-6/2007;
11. Kuczyńska H., *Zasada ne bis in idem jako fundament wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach karnych* (w:) *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, red. W. Czapliński, A. Wróbel, Warszawa 2007;
12. Kuhl L., Killmann B. R., *The Community Competence for a Directive on Criminal Law Protection of the Financial Interests*, Eucrim Nr 3-4/2007;
13. Lach A., *Glosa do uchwały Sadu Najwyższego – Izba Karna z dnia 20 lipca 2006 r., I KZP 21/06, decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europej-*

- skiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób pomiędzy Państwami Członkowskimi, Orzecznictwo Sądów Polskich Nr 6/2007;
14. Lach A., *Glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Filomeno Mario Miraglia, sygn. C-469/03*, Prokuratura i Prawo Nr 2/2007;
 15. Leciak M., *Problematyka Europejskiego Rejestru Skazanych*, Prokuratura i Prawo Nr 4/2007;
 16. Łacny J., *Działania naruszające interesy finansowe Unii Europejskiej (w:) Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, red. W. Czapliński, A. Wróbel, Warszawa 2007;
 17. Magno T., *The Pupino Case: Background in Italian Law and consequences for the national judge*, ERA Forum Nr 2/2007;
 18. Malinowska-Krutul K., *Ekstradycja a przekazanie w ramach europejskiego nakazu aresztowania*, Prokuratura i Prawo Nr 6/2007;
 19. Maroń H., *Współpraca policyjna i sądowa w sprawach karnych wg projektu Konstytucji Europejskiej*, Państwo i Prawo Nr 4/2007;
 20. Nita B., *Europejski nakaz aresztowania – europeizacja prawa karnego a standardy konstytucyjne państw członkowskich UE*, Państwo i Prawo Nr 5/2007;
 21. Nowak C., *Harmonizacja prawa polskiego z prawem Unii Europejskiej w zakresie korupcji – ujęcie teoretyczne (w:) Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, red. W. Czapliński, A. Wróbel, Warszawa 2007;
 22. Pérignon I., Daucé C., *The European Arrest Warrant: a growing success story*, ERA Forum Nr 2/2007;
 23. Rogalski M., *Zasada ne bis in idem w polskim procesie karnym*, Studia Prawnicze zeszyt 2(172)2007;
 24. Rzeplińska I., *Karnoprawne problemy polityk towarzyszących swobodnemu przepływowi osób – aspekty praktyczne (w:) Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, red. W. Czapliński, A. Wróbel, Warszawa 2007;
 25. Steinborn S., *Kolizje norm o międzynarodowej współpracy w sprawach karnych w zakresie zabezpieczenia mienia*, Europejski Przegląd Sądowy Nr 4/2007;
 26. Strąk K., *Karnoprawne problemy polityk towarzyszących swobodnemu przepływowi osób (w:) Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, red. W. Czapliński, A. Wróbel, Warszawa 2007;
 27. Szwarz-Kuczer M., *Europejski Urząd Policji jako organizacja europejskiej współpracy policyjnej (w:) Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, red. W. Czapliński, A. Wróbel, Warszawa 2007;
 28. Szymański J., *Kilka uwag odnośnie praktycznego stosowania nowych uregulowań prawnych w zakresie korupcji (w:) Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, red. W. Czapliński, A. Wróbel, Warszawa 2007;
 29. Turek J., Turek M., *Kompetencja Unii Europejskiej w zakresie ustanawiania sankcji karnych za naruszanie ustawodawstwa europejskiego w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego*, Paedestra Nr 3-4/2007;
 30. Vervaele J. A. E., *The European Community and Harmonization of the Criminal Law Enforcement of Community Policy*, Eucrium Nr 3-4/2006;
 31. Wąsek-Wiaderek M., *Granice zakazu ne bis in idem uregulowanego w art. 54 Konwencji wykonawczej do układu z Schengen w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Eu-*

ropejskich (w:) *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, red. W. Czapliński, A. Wróbel, Warszawa 2007;

32. Weigend E., Sakowicz A., *Der Europäische Haftbefehl und die polnische Verfassung – jüngste Entwicklungen*, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* zeszyt 2/(2007);
33. White S., *Case C-176/03 and Options for the Development of a Community Criminal Law*, *Eucrim* Nr 3-4/2007;
34. Wróbel A., *Właściwość Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich do rozpoznawania pytań prawnych w sprawach określonych w Tytule VI Traktatu o Unii Europejskiej* (w:) *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i karnych*, red. W. Czapliński, A. Wróbel, Warszawa 2007.